Gemeente Almelo

Raadsbrief ter informatie

Postadres:
Gemeente Almelo
Postbus 5100
7600 GC Almelo

Aan de raad van de gemeente Almelo

Bijlage	Doorkiesnummer	Behandeld door	Datum
1	1418	L. zûm Grotenhof	22 november 2023

Onderwerp
Inventarisatie toekomstperspectief religieus erfgoed

Geachte leden van de raad,

In onze brief van 14 december 2021 hebben wij u geïnformeerd over het starten van het opstellen van een kerkenvisie nadat de gemeente Almelo in 2020 een bijdrage hiervoor heeft ontvangen van het Rijk. In deze brief informeren we u over de resultaten.

De gemeente Almelo heeft, met inzet van de expertise van Het Oversticht, het initiatief genomen om een inventarisatie van het toekomstperspectief van het religieus erfgoed op te laten stellen zodat geloofsgemeenschappen goed voorbereid zijn op veranderingen die komen. De inventarisatie is erop gericht om in samenspraak met de geloofsgemeenschappen inzicht te creëren in het toekomstperspectief van het Almeloos religieus erfgoed en de knelpunten en kansen die dat oplevert, als handreiking aan de geloofsgemeenschappen om hun toekomst verder vorm te geven.

De inventarisatie helpt bij het stimuleren om samen te werken aan passend bewaren, gebruiken, presenteren, inzetten en verduurzamen van religieuze gebouwen. Samen met de religieuze gemeenschappen zijn de mogelijkheden geïnventariseerd. Tegelijkertijd wordt daarmee de kennis over de religieuze gebouwen bij de religieuze gemeenschappen vergroot. Beide zaken helpen de eigenaren van deze gebouwen om de toekomst van dit cultureel erfgoed te bepalen.
Het einddocument opgesteld door Het Oversticht ‘Inventarisatie toekomstperspectief Religieus erfgoed Almelo’ geeft inzicht in de huidige situatie, het toekomstperspectief en de knelpunten en kansen die daarin worden voorzien. Het is een handreiking aan de religieuze gemeenschappen om hun toekomst verder vorm te geven.

Naast het einddocument is er in dit traject veel aandacht geweest voor het delen van informatie en het geven van handreikingen aan de geloofsgemeenschappen om samen te komen tot het vormgeven van de toekomst van dit culturele erfgoed. Dit is onder andere gedaan in gesprekken tijdens een interactieve werkplaats.

Op 20 april 2023 is deze werkplaats door Het Oversticht gehouden; de portefeuillehouder heeft hieraan ook deelgenomen. In deze werkplaats is onder andere gesproken over multifunctioneel gebruik, verduurzaming, ideeën voor het realiseren van een parkachtige omgeving rondom de gebouwen en verbinden van religieuze gebouwen door bijvoorbeeld kunstroutes. Daarnaast heeft het doorlopen proces niet alleen toekomstperspectieven opgeleverd. Het heeft ook wederzijds begrip en vertrouwen opgeleverd tussen eigenaren en de gemeente. De geloofsgemeenschappen zijn nu beter in staat om te anticiperen op de komende veranderingen ten aanzien van functie en gebruik van hun gebouwen. Met deze toekomstperspectieven en de handvatten die Het Oversticht hierover heeft aangereikt aan de geloofsgemeenschappen, kunnen de eigenaren een voor hun geschikte koers uitzetten.

Bij vervolgstappen vanuit de geloofsgemeenschappen wil de gemeente faciliteren waar mogelijk, passend bij haar rol en het vraagstuk.

Wij gaan ervan uit u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Burgemeester en Wethouders van Almelo,
de secretaris, de burgemeester,

J. Dijkstra M.M. van ’t Veld

Inventarisatie toekomstperspectief

Religieus erfgoed Almelo

Geschreven door	Mireille Dosker, Het Oversticht
	Sharan Bekker, Het Oversticht
In opdracht van	Gemeente Almelo
Datum	29 november 2023

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Hoofdstuk 1: Inventarisatie toekomstperspectief gebedshuizen	**5**
Introductie	5
Gebedshuizen in Almelo	5
Gebedshuizen reeds buiten gebruik	6
Gebedshuizen die niet als zodanig zijn gebouwd	7
Gestelde vragen aan geloofsgemeenschappen	9
Huidige situatie	10
Toekomstperspectief	11
Hoofdstuk 2: Kansen en bedreigingen	**12**
Introductie	12
Religieus erfgoed	12
Ruimtelijke kwaliteit	13
Mede- en nevengebruik, herbestemming	13
Energie en verduurzaming	13
Hoofdstuk 3: Werkplaats	**14**
Introductie	14
Bijeenkomst: handreikingen en interactie	14
Hoofdstuk 4: Conclusies en aanbevelingen voor vervolg	**16**
Conclusies	16
Aanbevelingen voor het verder uitvoeren van de kerkenvisie	16
Bijlagen	**18**
Presentaties werkplaats 20 april 2023	18

Inleiding

Veel geloofsgemeenschappen in Nederland kampen met vragen over de toekomstbestendigheid van het geloofsgebouw (in de huidige functie). Op veel plaatsen is er sprake van een teruglopend aantal geloofsgenoten, waardoor er minder inkomsten en minder vrijwilligers zijn en er eveneens minder draagkracht is om het gebouw te onderhouden en actief in te zetten.
Aan de andere kant is er vaak ook nog sprake van hogere gebruikslasten in verband met hedendaagse eisen aan comfort en oplopende energiekosten. Dit kan leiden tot financiële tekorten om het gebouw goed te kunnen blijven onderhouden. In sommige gevallen is men al aan het (nadenken hoe te) anticiperen op de veranderende omstandigheden.

Nu er geloofsgebouwen zijn die leeg komen te staan, wordt duidelijk welke impact dergelijke veranderingen ook hebben op de (burgerlijke) gemeente. Niet alleen de fysieke omgeving roept vragen op, zoals: Hoe behouden we de ruimtelijke kwaliteit (ook zonder vrijwilligers, die het gebouw en de directe omgeving van het gebouw onderhouden)? Is het erfgoed voldoende beschermd? Hoe kunnen monumentale gebouwen verduurzaamd worden? En tot welke mate is verandering wenselijk, onder meer voor omwonenden? Maar ook de veranderende sociaal-maatschappelijke structuren kunnen een grote impact hebben op de zelfredzaamheid van inwoners, omdat een eventuele sluiting van een kerk en daarmee het verlies van (vrijwilligers)bijeenkomsten ertoe kan leiden dat er minder zicht is op hoe het met inwoners gaat, er minder ondersteuning onderling is en omdat het iets kan betekenen op het gebied van betekenis en zingeving.

De gemeente Almelo heeft, om goed voorbereid te zijn op mogelijke veranderingen, het initiatief genomen om een inventarisatie op te laten stellen met betrekking tot het religieus erfgoed. De gemeente heeft voor het opstellen van de inventarisatie een decentrale uitkering van het Rijk ontvangen. De inventarisatie is erop gericht om in samenspraak met de kerkeigenaren en andere betrokkenen inzicht te creëren in het toekomstperspectief van het Almelo's religieus erfgoed en de knelpunten en kansen die dat oplevert, als handreiking aan de religieuze gemeenschappen om hun toekomst verder vorm te geven. Inzicht in het toekomstperspectief maakt het voor eigenaren, overheden en andere betrokkenen mogelijk om te anticiperen op komende veranderingen ten aanzien van functie, gebruik en eigendom van de kerkgebouwen.

De gemeente Almelo heeft Het Oversticht gevraagd op basis van schriftelijke vragenlijsten te inventariseren hoe het religieuze erfgoed in Almelo er voor staat, en met een interactieve werkplaats een bijdrage te leveren aan processen van de geloofsgemeenschappen om te komen tot duurzame toekomstperspectieven voor dat religieuze erfgoed. Die vragen hadden met nadruk betrekking op de gebouwen en hun omgeving. De inventarisatie leverde inzicht in de huidige situatie van de kerken, welke kerken het waarschijnlijk binnen nu en ca. tien jaar lastig krijgen, welke kerken willen verduurzamen en welke kerken nadenken over alternatieve perspectieven voor de toekomst (het samengaan met een andere kerk, functieveranderingen of -aanvullingen, sloop en/of afstoten). Vervolgens is Het Oversticht in de werkplaats met de geloofsgemeenschappen het gesprek aangegaan om met hen over behoud en beheer van het religieus erfgoed - inclusief omgeving – na te denken. En Het Oversticht heeft handreikingen aangedragen hoe te komen tot multifunctioneel gebruik en verduurzaming. Het werd een verbindend gesprek. De geloofsgemeenschappen spraken na afloop uit graag met elkaar in gesprek te blijven.

Hoofdstuk 1 - Inventarisatie toekomstperspectief gebedshuizen

Introductie

Om een beeld te kunnen vormen van het toekomstperspectief van de gebedshuizen is een aantal vragen opgesteld aan geloofsgemeenschappen die samenkomen in daarvoor gebouwde gebedshuizen. De antwoorden op de vragen scheppen een beeld van de huidige situatie én de plannen voor de gebedshuizen richting de toekomst. De geloofsgemeenschappen zijn hard copy uitgenodigd om deel te nemen via de gemeente Almelo en zijn, bij het uitblijven van een reactie, na gebeld door Het Oversticht om te vragen naar goede ontvangst van de uitnodiging.

De gebedshuizen van Almelo

Naam gebedshuis	Adres	Deelname
Doopsgezinde kerk	Grotestraat 57	ja
Grote Kerk	Kerkplein 17	ja
St. Georgius	Boddenstraat 78	geen tijd
Pniëlkerk	Rembrandtlaan 352	ja
De Bleek	Hofstraat 1	ja
Eben Haëzerkerk	Hofkampstraat 41	ja
Apostolisch Genootschap	Reeststraat 2B	ja
Nieuw Apostolische Kerk	Arendsboerweg 46	ja
Heilige Jozef	Sint Josephstraat 111	geen tijd
St. Stephanus	Pastoor Ossestraat 2A	ja
OLV van Altijddurende Bijstand	Ootmarsumsestraat 494	geen contact
Maranathakerk	Jacob van Ruysdaelstraat 9	geen contact
Armeens Apostolische Kerk	Vriezenveenseweg 174	geen contact
Yunus Emre Moskee	Bellavistastraat 30	geen contact
Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt	Bellavistastraat 26	ja
Koninkrijkszaal van Jehovah's Getuigen	Wierdensestraat 63	ja
Elisakerk	Rembrandtlaan 23	geen contact
NOACH	Binnenhof 53	geen contact
Kerkelandenkapel	Troelstralaan 1	geen contact

Niet alle geloofsgemeenschappen hebben de vragenlijsten geretourneerd of hebben wij kunnen spreken. Zo gaf de St Jorisparochie, eigenaar van de Sint Georgiusbasiliek en Sint Jozefkerk, aan op dit moment te weinig mankracht te hebben om de gevraagde gegevens te verstrekken. En de geloofsgemeenschap die samenkomt in de Elisakerk gaf aan geen behoefte te hebben aan deelname, omdat zij al een proces van fusie, afstoten en nieuw bouwen hebben doorlopen. Met een aantal geloofsgemeenschappen hebben wij geen contact kunnen krijgen.

V.l.n.r. en van boven naar onder: Doopsgezinde kerk, Grote Kerk, St. Georgius, Pniëlkerk, De Bleek, Eben Haëzerkerk, Apostolisch Genootschap, Nieuw Apostolische Kerk, Heilige Jozef, St. Stephanus, OLV van Altijddurende Bijstand, Maranathakerk, Armeens Apostolische Kerk, Yunus Emre Moskee, Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt, Koninkrijkszaal van Jehovah's Getuigen, Elisakerk, NOACH, Kerkelandenkapel

Gebedshuizen reeds buiten gebruik

Een aantal gebedshuizen is al buiten gebruik, gesloopt of herbestemd. De Exoduskerk werd eerst een wijkgebouw en is later gesloopt. Het maakte daarmee plaats voor 15 starterswoningen. De Egbertus-, Willibrord- en Christoffelparochie waren in 2002 aangewezen op een fusie door een gebrek aan financiën. De parochianen kozen voor het afstoten van alle drie de gebouwen en besloten tot bouw van een nieuw kerkbouw: de Elisakerk. De Sint Willibrordkerk en de Sint Christoffelkerk zijn beide gesloopt, waarna er op dezelfde plekken woningen zijn gebouwd. De Egbertuskerk is als enige nog behouden gebleven.
Ook de Baptistenkerk en de Emmaüskerk hebben voor extra woonruimte gezorgd. De Baptistenkerk werd een 2-onder-1-kapwoning en In de Emmaüskerk zijn 4 stadsvilla's gebouwd. Van deze laatste is de schil dus behouden gebleven. Verder heeft de Aron Haas Synagoge nu een functie als opslagplaats en is de Little Church (ook wel het witte kerkje genoemd) nu een poppodium. De Aakerk is, ook als gevolg van financiële bezuinigingen, in 2023 verkocht. Als onderdeel van het verkoopprogramma worden ook de Westerkerk en de Pollenkerk in Vriezenveen verkocht (maar deze kerken staan buiten de burgerlijke gemeente Almelo).

De eigenaren van gebedshuizen die al een andere bestemming hebben gevonden, hebben geen vragenlijsten toegezonden gekregen. Onderstaand een overzicht van de gebedshuizen die niet meer als gebedshuis in gebruik zijn of gesloopt zijn.

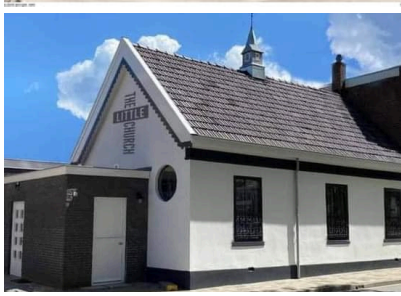
Naam gebedshuis	Adres	Huidige functie	Hoofddatering	Buiten gebruik
Aakerk	Albardastraat 14	verkocht	1991	2024
Exoduskerk	Albert Cuypstraat 2	gesloopt	1962	1994
Sint Willibrordkerk	Windmolenbroeksweg 2	gesloopt	1964	2003
Sint Christoffelkerk	Christoffelstraat 3	gesloopt	1959	2003
Heilige Egbertus	Bornerbroeksestraat 160	in transitie	1923	2004
Baptistenkerk	Geraniumstraat 45	wonen	1931	1996
Emmaüskerk	Vissedijk 2	wonen	1935	2004
Aron Haas Synagoge	Kerkplein 1	opslagplaats	1980	2010
The Little Church	Marktstraat 78	cultuurpodium	1858	2020

V.l.n.r. boven: Aakerk (verkocht), Sint Willibrorduskerk (gesloopt), Sint Christoffelkerk (gesloopt), Exoduskerk (gesloopt)
V.l.n.r. beneden: Heilige Egbertuskerk (in tranisitie), Baptistenkerk (2 woningen), Emmauskerk (4 woningen), the little church (poppodium)

Gebedshuizen die niet als zodanig zijn gebouwd

Ook zijn er geloofsgemeenschappen in Almelo die samenkomen in gebouwen die niet als gebedshuis gebouwd zijn. Zo komt de Protestantse gemeente ‘De Ontmoeting’ samen in een gehuurde school aan de Hoornbladstraat 29A en komen de Zevende-Dags Adventisten samen in ‘De Boskapel’; een voormalig stichtingsgebouw dat zij huurt van de graaf Van Rechteren Limpurg (tot ten minste 2038).

De geloofsgemeenschappen die niet samenkomen in een daarvoor gebouwd gebedshuis zijn benaderd om kennis te nemen van dit proces (zij kunnen immers soms een wens hebben om medegebruiker van een gebedshuis te worden of om mee te denken over de huidige vraagstukken naar behoud van de gebouwen), maar hun gebouwen zijn niet opgenomen in de toekomstinventarisatie religieus erfgoed.

Gestelde vragen aan geloofsgemeenschappen:

1. Hoe wordt het geloofsgebouw op het moment gebruikt? Welke dagen is het open/toegankelijk? Waarvoor? Zijn er ook incidentele activiteiten? Wordt het gehele gebouw gebruikt, of enkele delen?
2. Hoeveel gelovigen zijn verbonden aan het gebouw? Wat is de capaciteit van het gebouw? Hoeveel mensen nemen actief deel aan de geloofsdienst? Hoeveel vrijwilligers zijn er actief voor de geloofsgemeenschap? Wat doen zij? Welke samenwerkingsverbanden zijn actief in en vanuit het geloofsgebouw?
3. Welke gebouwen en gronden horen bij het geloofsgebouw? Hoe worden deze gebouwen en gronden gebruikt (inclusief parkeervoorzieningen)?
4. Welke ruimtelijke waarden vertegenwoordigt het geloofsgebouw? Staat het gebouw op een bijzondere plek? Welke ruimtelijke en cultuurhistorische verbanden zijn belangrijk? Zijn er plekken die erg worden gewaardeerd door omwonenden? Zijn er plekken die wel wat vergroening of een andere ontwikkeling kunnen gebruiken?
5. Zijn er problemen of bedreigingen voor de komende 10 jaar? Bijvoorbeeld een teveel of juist tekort aan ruimte. Wat zijn effecten daarvan op de langere termijn? Geeft het onderhoud en/of beheer financiële zorgen en op welke termijn?
6. Zijn er plannen, wensen, kansen of restricties aangaande het toekomstig gebruik van het geloofsgebouw (bijvoorbeeld waar het gaat om multifunctioneel gebruik of herbestemming)? Aan welke functie(s) denkt u dan zoal? Waar ligt de beslissingsbevoegdheid?
7. Hebt u / hebben jullie initiatieven of vraagstukken op het gebied van verduurzaming en klimaatadaptatie? Zo ja, zijn hier al ideeën over en welke ideeën zijn dat?
8. Voor welke netwerken kan jullie gebedsgebouw inclusief het sociale netwerk eromheen een belangrijke rol spelen (netwerk van stilteplekken, locatie voor dialoog, plekken om kennis op te doen, ontspanning, voor muziek of kunst, wijkactiviteiten, natuur)?
9. Hoe is jullie geloofsgebouw te verbinden aan maatschappelijke en ruimtelijke opgaven van de (burgerlijke) gemeente (bijvoorbeeld op het gebied van energie, klimaat, vergroening, leefbaarheid, sociale vragen, bepaalde functies zoals wonen of zorg)?
10. Zouden jullie het op prijs stellen als omwonenden of andere inwoners van Almelo meedenken over de toekomst van jullie geloofsgebouw?

Huidige situatie

Uit de geretourneerde vragenlijsten blijkt dat bijna alle geloofsgemeenschappen kampen met veranderingen in het ledental (dalend) en/of de leeftijdsopbouw van de geloofsleden (vergrijzing).

De Protestantse Gemeente Almelo (PGA) bestaat uit vijf wijkgemeentes en heeft drie kerken in haar bezit: de Grote Kerk, de Pnielkerk en Noach. Daarnaast bezit de PGA twee zalencentra naast de Grote Kerk en huurt ze de Bleekkerk. Als gevolg van de veranderingen heeft de PGA begin 2023 besloten en officieel bekend gemaakt dat zij teruggaat naar één gebouw: de Grote Kerk.

Andere geloofsgemeenschappen, zoals het Apostolisch Genootschap, de Christelijk Gereformeerde Gemeente en de Gereformeerde kerk vrijgemaakt, hopen het gebouw nog te kunnen blijven behouden voor de gebedsdienst door het multifunctioneel in te zetten. In veel gevallen blijkt dat echter wel uitdagend.
Voor de Christelijk Gereformeerde gemeenschap is het bijvoorbeeld lastig om de kerkzaal te verhuren, omdat deze direct grenst aan de kosterswoning. Het verhuren van de bijzaal wordt daar wel als mogelijk gezien, maar ook dat levert vragen op over wie wat doet (organisatorisch). Ook de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt loopt tegen de organisatie van verhuur aan. Door een dalend ledental zien we vaak dat de druk op vrijwilligers groeit, wat kan leiden tot organisatorische vraagstukken. Daar komt nog bij dat het ook niet altijd even gemakkelijk is om huurders voor het gebouw te vinden. Door zijn functie en vormgeving spreekt het gebouw niet alle partijen aan.
Voor weer andere geloofsgemeenschappen, bijvoorbeeld het Apostolisch Genootschap en de Nieuwe Apostolische kerk, kan extra inkomsten uit verhuur juist weer gecompliceerd zijn omdat het voor hen van belang is dat verhuur van het gebouw het maatschappelijk belang dient.

Voor de Sint Stephanuskerk is de mogelijkheid tot het multifunctioneel inzetten van het gebedshuis, ondanks dat de geloofsgemeenschap realistisch naar de toekomst kijkt en kerksluiting als dreiging ziet, niet aanwezig. Volgens het kerkelijk recht zou de kerk daartoe aan de eredienst moeten worden onttrokken.

Daar komt nog eens bij dat het multifunctioneel inzetten van het gebouw ook tot andere vraagstukken kan leiden. Sinds de enorme stijging in energiekosten in 2022, hebben geloofsgemeenschappen soms bijvoorbeeld al moeten besluiten om de activiteiten op één dag te concentreren, zodat het gebouw slechts één keer warm gestookt hoeft te worden. Ook bij verhuur kan het een uitdaging zijn dat energiekosten hoger liggen dan concurrerende andere gebouwen.

Alleen de Jehovah's Getuigen geven aan geen financiële zorgen te hebben en behoud van het gebouw zoals het nu is en gebruikt wordt na te blijven streven, geen veranderingen op stapel te hebben.

Toekomstperspectief

Veranderingen in de opbouw van gelovigen zal ook gevolgen hebben op de gebouwde omgeving.

Op korte termijn – binnen 10 jaar

Van de Protestantse Gemeente Almelo (PGA) is al bekend dat veranderingen aanstaande zijn. Het zal betekenen dat op korte termijn de huur van de Bleekkerk opgezegd zal worden. De Bleekkerk wordt door meerdere huurders gebruikt, waaronder de Mana-gemeente, Volle Evangelie en Habitus Zorg. Dat maakt het gebouw mogelijk veerkrachtiger naar de toekomst. Toch voorziet de Vereniging van Vrijzinnig Godsdienstigen (VVG), eigenaar van het gebouw, ondanks dat zij financieel gezond draait binnen twee jaar van opzeggen door de PGA financiële problemen. Zij zal op zoek moeten naar een nieuwe huurder voor het gebouw. Behoud van het gebouw is met zijn gemeentelijke monumentenstatus geborgd. Dat is niet het geval voor de onbeschermde Pnielkerk. De Pnielkerk zal verkocht worden en zal daarmee een onzekere toekomst tegemoet treden wat betreft behoud en gebruik. Er wordt gedacht aan een herbestemming naar wonen en zorg.
Voor de PGA zal verduurzaming van de Grote Kerk een belangrijk onderwerp zijn, wat juist weer een uitdaging kan zijn vanwege de status als Rijksmonument. De PGA wil zichzelf met de grote keuze die gemaakt is goed voorbereiden op de toekomst. Dat betekent ook een visie op beheer van energiekosten, goed rentmeesterschap en multifunctionele inzetbaarheid van het vastgoed.

Maar niet alleen voor de PGA zijn veranderingen aanstaande. Nog eens 5 andere kerken buiten de PGA voorzien financiële problemen en zien kerksluiting (en een mogelijke herbestemming) als dreiging.
Sommige van hen proberen behoud van het gebouw voor samenkomst te borgen door het multifunctioneel in te zetten, maar dat blijkt ingewikkeld. In ieder geval zal het voor de Christelijk Gereformeerde Gemeente en de Nieuwe Apostolische Kerk op korte termijn van groot belang zijn om het gebedshuis energiezuinig te maken, zodat het actief gebruikt kan blijven worden (zowel door henzelf als door anderen).

Op lange termijn – na 10 jaar

- De Doopsgezinde Gemeente zal de komende 10 jaar nog geen problemen zien, maar bij een onveranderde situatie op lange termijn wel.

Hoofdstuk 2: Kansen en bedreigingen

Introductie

Het hierboven geschetste toekomstperspectief voor de geloofsgebouwen geeft kansen en bedreigingen, bijvoorbeeld op het gebied van cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit.

Religieus erfgoed

Het religieus erfgoed in de gemeente Almelo bevat zowel rijks- als gemeentelijke monumenten, en daarnaast niet beschermd vastgoed. De vier rijksmonumenten zijn de Doopsgezinde kerk, de Grote Kerk, de St Georgius en de St Stephanus (Bornerbroek). Gemeentelijk zijn beschermd als monumentaal erfgoed vijf kerken: de Bleekkerk, de Eben-Haezer, de Emmaüskerk, de Heilige Egbertus, en de Onze Lieve Vrouwe van Altijddurende Bijstand (Mariaplaats).
De huidige inventarisatie doet vermoeden dat de overige 14 geloofsgebouwen nog niet goed beschermd zijn. Dat kan een bedreiging zijn.

Maar het religieus erfgoed biedt ook kansen, bijvoorbeeld om het verhaal van Almelo te vertellen en gezamenlijk in te zetten voor zingeving, toerisme en recreatie.

Naam gebedshuis	Hoofddatering	Monumentenstatus
Doopsgezinde kerk	1684	Rijksmonument
Grote Kerk	XV	Rijksmonument
St. Georgius	1901-1902	Rijksmonument
Pniëlkerk	1963	Geen
De Bleek	1927	Gemeentelijk Monument
Eben Haëzerkerk	1927	Gemeentelijk Monument
Apostolisch Genootschap	1954	Geen
Nieuw Apostolische Kerk	1931	Geen
Heilige Jozef	1953	Geen
St. Stephanus	1867-1868	Rijksmonument
OLV van Altijddurende Bijstand	1918	Gemeentelijk Monument
Maranathakerk	1971	Geen
Armeens Apostolische Kerk	2003	Geen
Yunus Emre Moskee	1974	Geen
Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt	1993	Geen
Koninkrijkszaal van Jehovah's Getuigen	1986	Geen
Elisakerk	2008	Geen
NOACH	1975	Geen
Kerkelandenkapel	1956	Geen
Aakerk	1991	Geen
Exoduskerk	1962	Geen
Sint Willibrordkerk	1964	Geen
Sint Christoffelkerk	1959	Geen
Heilige Egbertus	1923	Gemeentelijk Monument
Baptistenkerk	1931	Geen
Emmaüskerk	1935	Gemeentelijk Monument
Aron Haas Synagoge	1980	Geen
The Little Church	1858	Geen

Ruimtelijke kwaliteit

Wanneer geloofsgemeenschappen veranderingen willen doorvoeren om tot een duurzaam toekomstperspectief te komen, zoals een verbouwing of een verandering in functie(s), dan komt zo'n vraag voor te liggen bij de gemeente. Veel van de geloofsgebouwen vallen op door een bijzondere plek, karakteristiek ontwerp, richtinggevende rol in een stedenbouwkundige structuur en/of groene omgeving. Belangrijk is het om deze opvallende plekken, vormgeving, ademruimte en hittestressbestendige omgevingen niet kwijt te raken. Sterker nog, ze bieden juist kansen om ze onderling ruimtelijk te verbinden. En om ze duidelijker te verbinden met belangrijke water- en groenstructuren. Denk bijvoorbeeld aan de Aa waarlangs onder andere de Bleekkerk en de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt staan. En aan de Grote Kerk, waarvan de oorsprong is gebouwd als slotkapel en die nog altijd een ingang heeft aan de kant van Huis Almelo.

Mede- en nevengebruik

Enkele geloofsgemeenschappen geven aan ervoor open te staan om het hoofdgebouw actiever in te zetten voor maatschappelijke doeleinden en om extra inkomsten te genereren. Het gaat hierbij om:

- Apostolisch Genootschap
- De Bleek
- Eben Haëzer
- Doopsgezinde Gemeente
- Gereformeerde Kerk vrijgemaakt
- Grote Kerk
- Nieuwe Apostolische Kerk

Sommige geloofsgemeenschappen willen ruimte geven aan stilteplekken, en/of kunst en cultuur. Een aantal doet dat ook al en heeft hiervoor speciale programmering opgezet.

- De Sint Stephanus zou, wanneer deze op termijn wellicht onttrokken wordt aan de eredienst, ook ingezet kunnen worden voor bijvoorbeeld koorrepetities, kinderopvang, bijeenkomsten voor ouderen en concerten.

De Koninkrijkszaal van de Jehova's Getuigen is niet multifunctioneel inzetbaar.

De multifunctionele inzetbaarheid kan mooie kansen bieden voor Almelo. De gebouwen kunnen met een (bijzondere) programmering bijdragen aan de leefbaarheid van de stad en kunnen met hun doorgaans bijzondere akoestiek iets toevoegen aan de beleving.

Maar er kunnen juridische of financiële belemmeringen zijn voor geloofsgemeenschappen die het geloofsgebouw voor andere doeleinden willen inzetten dan voor de geloofsdienst. Zij kunnen dan bijvoorbeeld in langdurige bestemmingsplan vergunningstrajecten terecht komen of een OZB-vrijstelling kwijtraken, waardoor nevenfuncties juist niet lonend zijn. Dat vormt een bedreiging voor behoud van het gebouw.

Herbestemming

Voor 8 gebouwen zou op termijn een herbestemming aan de orde kunnen zijn. Verlies van monumentale en sociaal/maatschappelijke waarden en onvoldoende draagvlak vormen hierbij bedreigingen.

Energie en verduurzaming

Veel geloofsgemeenschappen zijn zoekende in het haalbaar houden van de exploitatie. Het verduurzamen van de gebouwen heeft daarom veel prioriteit. Efficiënt energiegebruik is een prangend vraagstuk.

Hoofdstuk 3: Werkplaats

Introductie

Om tot een duurzaam toekomstperspectief voor het geloofsgebouw te komen is het voor de meeste geloofsgemeenschappen nodig om (nu of in de toekomst) na te denken over intensiever gebruik, medegebruik, nevenbestemming of herbestemming. Daarnaast is het belangrijk na te denken hoe de kerken energiezuiniger te maken. Vaak is het koud of tochtig in de kerk en zijn de stookkosten hoog. Zeker wanneer het gebouw alleen voor kerkdiensten gebruikt wordt, zijn het relatief kostbare investeringen om het gebouw duurzamer te maken. De twee onderwerpen kunnen dan ook nauwelijks los van elkaar gezien worden.

De gemeente Almelo wilde graag een handreiking bieden aan de geloofsgemeenschappen om zelf verder te kunnen werken aan zo'n duurzaam toekomstperspectief. Het Oversticht heeft daarom, na inventarisatie van de bedreigingen, kansen en plannen, een werkplaats voor de geloofsgemeenschappen georganiseerd over de thema's die als meest prangend waren aangereikt. Tijdens die werkplaats is informatie gedeeld en onderling overleg geëntameerd. Bijzonder was dat men elkaar tevoren nog niet of nauwelijks kende, laat staan dat men al samen optrok om kennis te bevorderen of inzet te bundelen.

Bijeenkomst: handreikingen en interactie

Op 20 april 2023 zijn we voor die werkplaats met de geloofsgemeenschappen bij elkaar gekomen in De Schouw, het bijgebouw van de Protestantse gemeente.
Aanwezig waren:

- Gemeente Almelo: Margreet Overmeen-Bakhuis, Wethouder (o.a. kunst en cultuur en duurzaamheid) en Eddy Nijmeijer, Projectleider
- Het Oversticht: Mireille Dosker, Sharan Bekker en Tom Temmink
- Geloofsgemeenschappen: Hans Engberts, Bram Steijnis, Herman Kleisen, Erik Timmer en Pieter van Rijssel van de Protestantse Gemeente Almelo, Pier Bergsma van de Doopsgezinde Gemeente, Cees Barth van het Apostolisch Genootschap en Andre Zaaiman en Hans Fennema van de Nieuw Apostolische Kerk.

Het Oversticht heeft twee presentaties gehouden over:

- Gebruik
- Verduurzaming van het gebouw inclusief behandeling van twee cases in Almelo

Om denkprocessen op gang en verder te helpen, hebben we tussen de presentaties de geloofsgemeenschappen uitgenodigd om over de volgende vragen in gesprek te gaan:
"Hoe kan het religieus erfgoed van Almelo helpen om het karakter en de schoonheid van haar locaties in Almelo te versterken?"
en
"Wat hebben de gebouwen en hun omgeving te bieden?"

Hieruit bleek dat gebedshuizen beschouwd worden als geschikt voor publieke functies. Er zijn verschillende ideeën geopperd voor nevenfuncties in de kerk of voor herbestemming. Meerdere keren werd genoemd:

- Het gebedshuis als ontmoetingsruimte voor kunstenaars en tentoonstellingsruimte
- Het gebedshuis als concertlocatie vanwege de bijzondere akoestiek
- Het gebedshuis als 'stadsgezicht' dat bepalend is voor de sfeer: positioneren als toeristische trekpleister. Bijvoorbeeld door de toren te kunnen beklimmen en uitzicht te hebben over de stad of door een uitwisseling te hebben met het Almeloos museum en de stadsgidsen (sleutel van alle gebedshuizen en onderdeel maken van de stadswandeling).

Daarnaast waren er nog ideeën om de gebedshuizen in te kunnen zetten voor: jongerenbijeenkomsten voor zingeving in de breedste zin, stadsdiners, congressen, diploma-uitreikingen, als ontmoetingsplek (voor ouderen), als stemlokaal, voor buurt-/wijkfuncties en voor stedelijke inbreiding (woningbouw).

Sommige geloofsgemeenschappen gaven aan na te denken over het leggen van zonnepanelen (de Protestantse Gemeente zou bijvoorbeeld graag zonnepanelen faciliteren). Gebedshuizen kunnen daarin ook een rol spelen voor de wijk door deel een postcode roos regeling.

Maar de aandacht voor de omgeving ging verder dan dat. Zo werden wensbeelden gedeeld om van plantsoenen een meer parkachtige setting te maken, om pleinen te gebruiken voor streekmarkten en kunst (‘het Montmartre van Almelo’), om de gebouwen aan elkaar te verbinden door kunstroutes en om de geschiedenisverhalen kracht bij te zetten door deze te vertellen met behulp van plaquettes.

Aan het eind van de avond werd afgesproken om mailadressen van alle aanwezigen uit te wisselen om elkaar te kunnen vinden in het werken aan de gebedshuizen.

Hoofdstuk 4: Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Op basis van de informatie uit de inventarisatie, is over het geheel bezien de situatie voor het religieus erfgoed in Almelo zorgelijk te noemen. Alleen voor de Grote Kerk, de Jehovah's Getuigen en de Doopsgezinde kerk lijkt het gebedshuis de komende 10 jaren (grotendeels) onveranderd voort te blijven bestaan. Voor de overige gebouwen zijn veranderingen aanstaande.
Waarschijnlijk zullen in de komende 10 jaar tenminste 3 kerken een traject in moeten voor bestemmings-/omgevingsplanwijziging (Pnielkerk, Noach, Bleekkerk). Het gaat daarbij ook om een gemeentelijk monument (Bleekkerk).
Voor de vijf andere kerken is de duur van het voortbestaan onzeker. Drie daarvan hebben aangegeven financiële zorgen te hebben, waarvan één Rijksmonument en één gemeentelijk monument. Het is niet ondenkbaar dat zij binnen 10 jaar ook een bestemmings-/omgevingsplanwijziging zullen doorlopen. De andere twee spreken ook over een dalend ledental, maar daar lijken de financiële zorgen minder prangend (zorg over 5 jaar). Na 10 jaar komen hier wellicht nog enkele kerken bij.
De trajecten richting een herbestemming zijn arbeidsintensief en duren soms langer dan gunstig voor geloofsgemeenschappen die op dit moment kampen met minder inkomsten, minder vrijwilligers en tegelijk fors hogere energiekosten. Het komt daarom met regelmaat voor dat geloofsgemeenschappen het gebouw afstoten zoals het is. Een herbestemming met draagvlak en oog voor het gebouw is daarbij vaak minder vanzelfsprekend en vergt aandacht.

Zeven gebedshuizen willen het gebedshuis intensiever inzetten. Dat kan eveneens vragen oproepen over bestemmingsplanwijziging, het verlies van OZB-vrijstelling of parkeervraagstukken. Verder willen bijna alle geloofsgemeenschappen (behalve de Jehova's Getuigen) sowieso graag weten hoe te besparen op energiekosten.

Tegelijk biedt het religieuze erfgoed ook mooie kansen: de geloofsgemeenschappen hebben aangegeven de gebouwen geschikt te vinden voor nevenfuncties of herbestemmingen voor publieke functies, bijvoorbeeld als ontmoetingsruimten voor kunstenaars of tentoonstellingsruimten, als concertlocaties en als toeristisch aantrekkelijke plekken in het stadsgezicht/de stadswandeling.

De gemeente Almelo heeft ervoor gekozen te faciliteren in de inventarisatie van het gebouwde religieuze erfgoed (wat is er en wat is het toekomstperspectief) en om de geloofsgemeenschappen een handreiking te geven in wat zij zelf kunnen doen. Het voorliggend document gaat over deze inventarisatie van de toekomstperspectieven. Tijdens de werkplaats heeft Het Oversticht handreikingen geboden aan de geloofsgemeenschappen over hoe verder te gaan en waaraan te denken bij functieveranderingen en verduurzaming.
In de bijlagen vindt u de presentaties die tijdens de werkplaats zijn aangereikt. Aan de geloofsgemeenschappen die mee hebben gedaan aan de inventarisatie, zijn de factsheets gestuurd over hun specifieke gebouwen, met daarin de opgehaalde informatie, een korte ruimtelijke analyse en mogelijke kansen. Hieronder nog enkele extra algemene aanbevelingen voor de geloofsgemeenschappen.

Aanbevelingen voor vervolg

Multifunctioneel gebruik

Veel geloofsgemeenschappen staan open voor medegebruik of nevenfuncties en willen het geloofsgebouw en/of de bijgebouwen graag actiever inzetten voor maatschappelijke doeleinden en extra inkomsten genereren. Een aanbeveling is om, bij wijze van 'quick win', de ruimtezoekers op een overzichtelijke manier te laten zien waar zich ruimtebieders van de verschillende geloofsgebouwen bevinden. Wellicht is het daarom mogelijk dat de geloofsgemeenschappen samen een lijst opstellen (en beheren) van geloofsgebouwen die (geheel of gedeeltelijk) te (ver)huren zijn voor (maatschappelijke) doeleinden en deze lijst regelmatig te publiceren.

Verhalen

Inwoners ervaren de geloofsgebouwen als bakens in de stad, in de dorpen en vanuit het landschap. De gebouwen bieden herkenning, een thuisgevoel en ruimtelijke diversiteit. Aan toeristen en recreanten geven ze juist een uitgevoel. Ze creëren verrassend aantrekkelijke plekken, zeker in de binnenstad. Het verdient aanbeveling om verhalen over de gebedshuizen meer voor het voetlicht te brengen. Alleen al recente archeologische opgravingen in de Grote Kerk spreken boekdelen. Daarnaast lijkt het aanbevelingswaardig dat de geloofsgemeenschappen in contact komen met organisaties in de recreatieve, culturele en natuur sector, zodat samenwerking tot stand kan komen en de partijen elkaar kunnen aanvullen.

Samenwerking tussen geloofsgemeenschappen onderling

In Almelo verdient het aanbeveling te faciliteren dat de geloofsgemeenschappen elkaar met een zekere regelmaat spreken over ruimtegebruik, onderhoudskwesties, energiegebruik en verduurzaming. Samen kun je meer dan ieder voor zich en niet ieder hoeft het wiel opnieuw uit te vinden. Tijdens de werkplaats bleek die behoefte ook nadrukkelijk gevoeld te worden en is verzocht om in elk geval elkaars naam en emailadres te mogen ontvangen.
Heel concreet kunnen de geloofsgemeenschappen bijvoorbeeld proberen gezamenlijk duurzaamheidsadviezen aan te vragen en de onderhoudsschouw gezamenlijk weg te zetten bij bijvoorbeeld de Monumentenwacht (ook al hebben niet alle kerkgebouwen in de gemeente Almelo een monumentenstatus).

Bijlagen

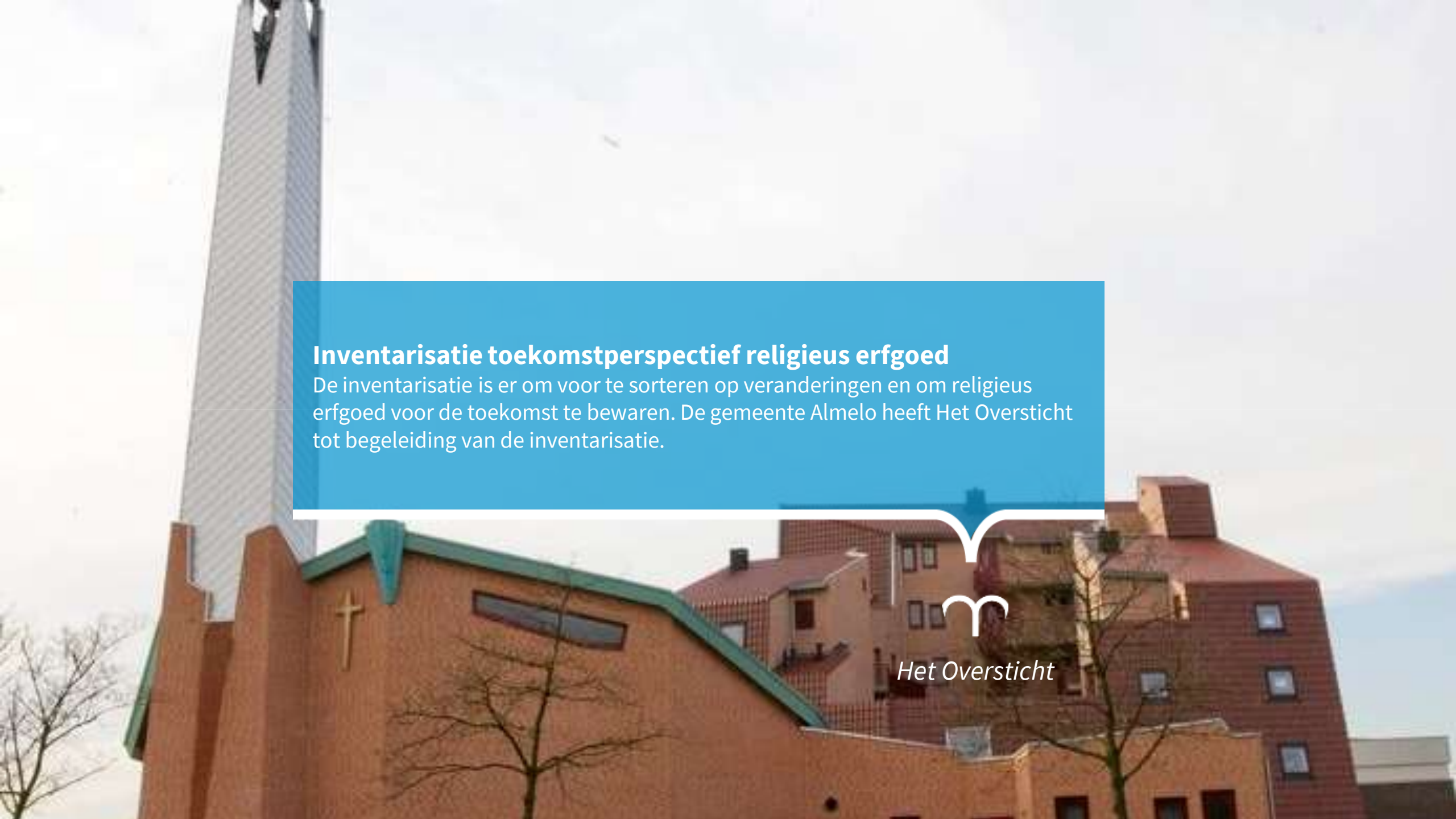
Presentaties werkplaats 20 april 2023

Werkplaats Almelo

Het Oversticht

Het Oversticht

Inventarisatie toekomstperspectief religieus erfgoed

De inventarisatie is er om voor te sorteren op veranderingen en om religieus erfgoed voor de toekomst te bewaren. De gemeente Almelo heeft Het Oversticht tot begeleiding van de inventarisatie.

Het Oversticht

Agenda

Tot nu toe

Over het proces van de inventarisatie

Aanvullende functies en herbestemming

Overwegingen en acties

Samen aan de slag

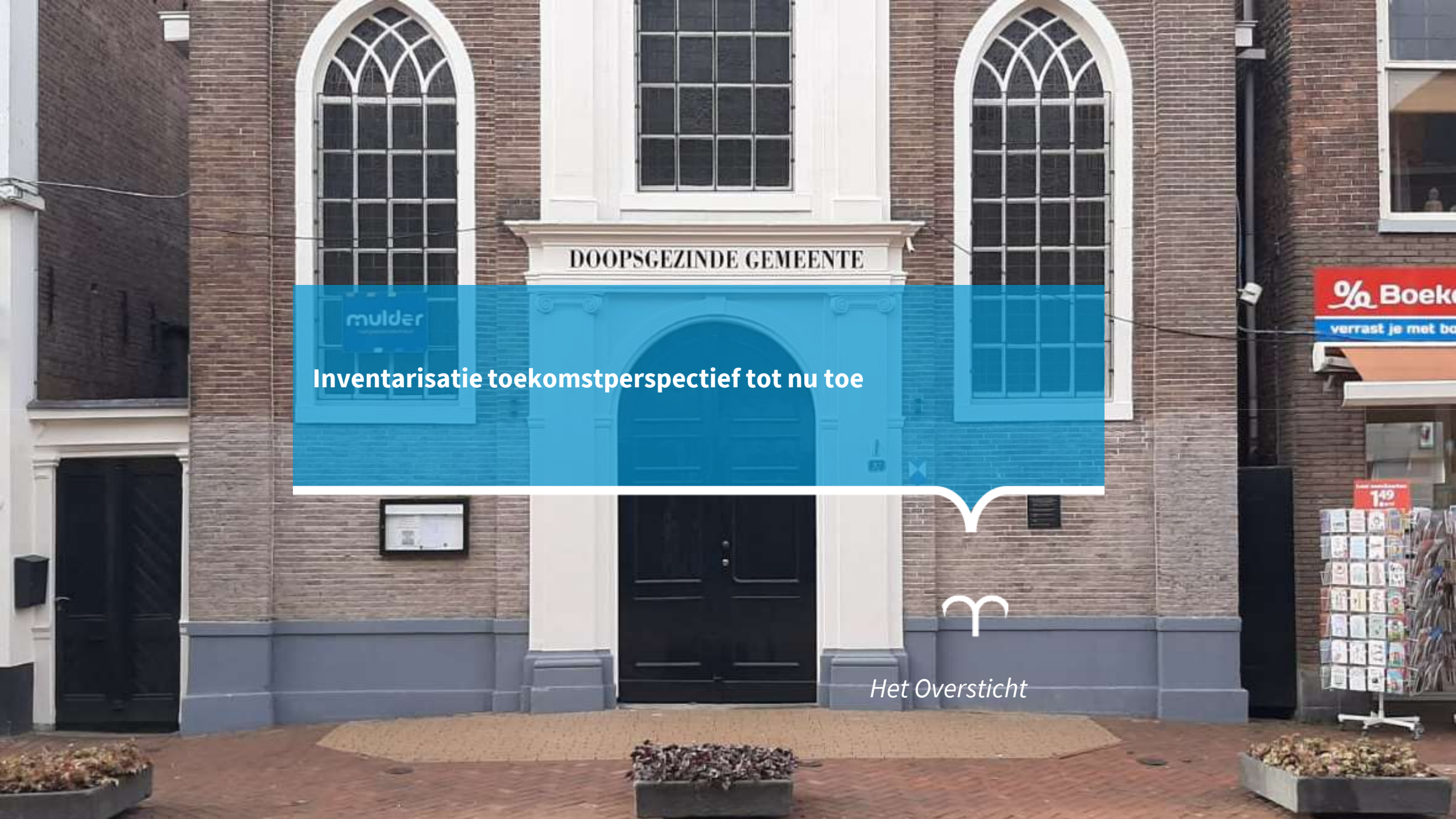
Met een vraag voor Almelo

Duurzaamheid

Overwegingen en acties + casusbespreking

En nu?

Toelichting vervolg

Inventarisatie toekomstperspectief tot nu toe

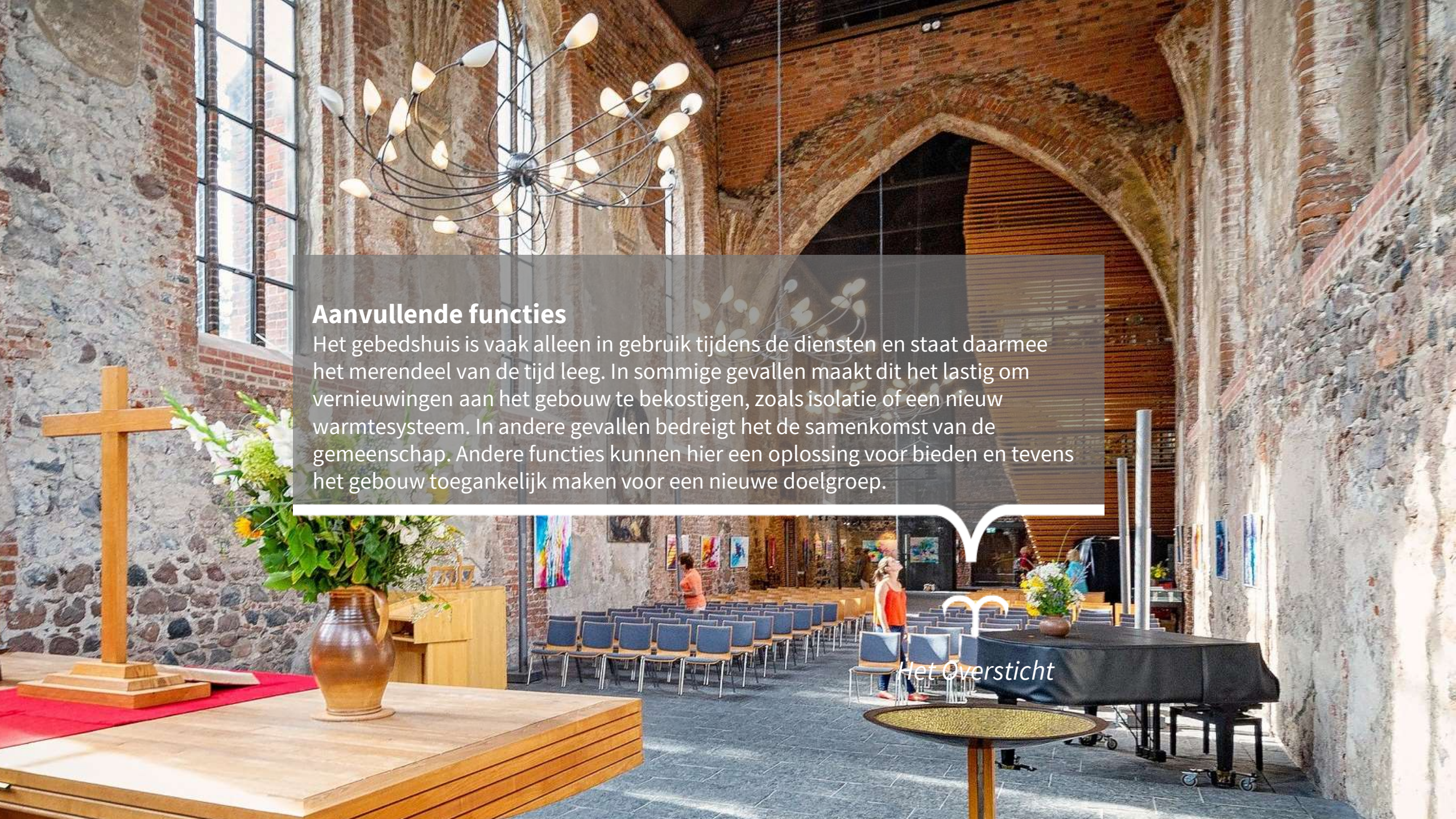
Het Oversticht

Aanvullende functies en herbestemming

Het Oversticht

Aanvullende functies

Het gebedshuis is vaak alleen in gebruik tijdens de diensten en staat daarmee het merendeel van de tijd leeg. In sommige gevallen maakt dit het lastig om vernieuwingen aan het gebouw te bekostigen, zoals isolatie of een nieuw warmtesysteem. In andere gevallen bedreigt het de samenkomst van de gemeenschap. Andere functies kunnen hier een oplossing voor bieden en tevens het gebouw toegankelijk maken voor een nieuwe doelgroep.

Het Oversticht

Voor katholieken anders dan voor protestanten

Katholieken:
De kerk is een gewijd, sacraal gebouw, dat aan de eredienst onttrokken moet worden voordat een andere functie mogelijk is.

Protestanten:
De kerk is een functioneel bouwwerk dat onderdak biedt aan de geloofsgemeenschap.

Synagoge, moskee, ieder zijn eigen gebruiken. Procedures kunnen per geloofsgemeenschap verschillen.

Soms meer mogelijk dan men denkt

Het **kerkelijk recht en de indeling** van de kerk kunnen soms als een **belemmering** gezien worden voor andere functies. Toch is het soms **mogelijk** om **religieus gebruik en andere functies te combineren**.

- Er kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het opdelen van de kerk in twee verschillende ruimten, waarbij één verhuurd wordt voor bepaalde duur.
- Een slim interieur, zoals verplaatsbare banken of stoelen, schuifwanden om de zaal te verkleinen, een podium dat in grootte aan te passen is en diverse belichting om de sfeer te veranderen, kunnen alle bijdragen aan de mogelijkheid tot aanvullende functies.

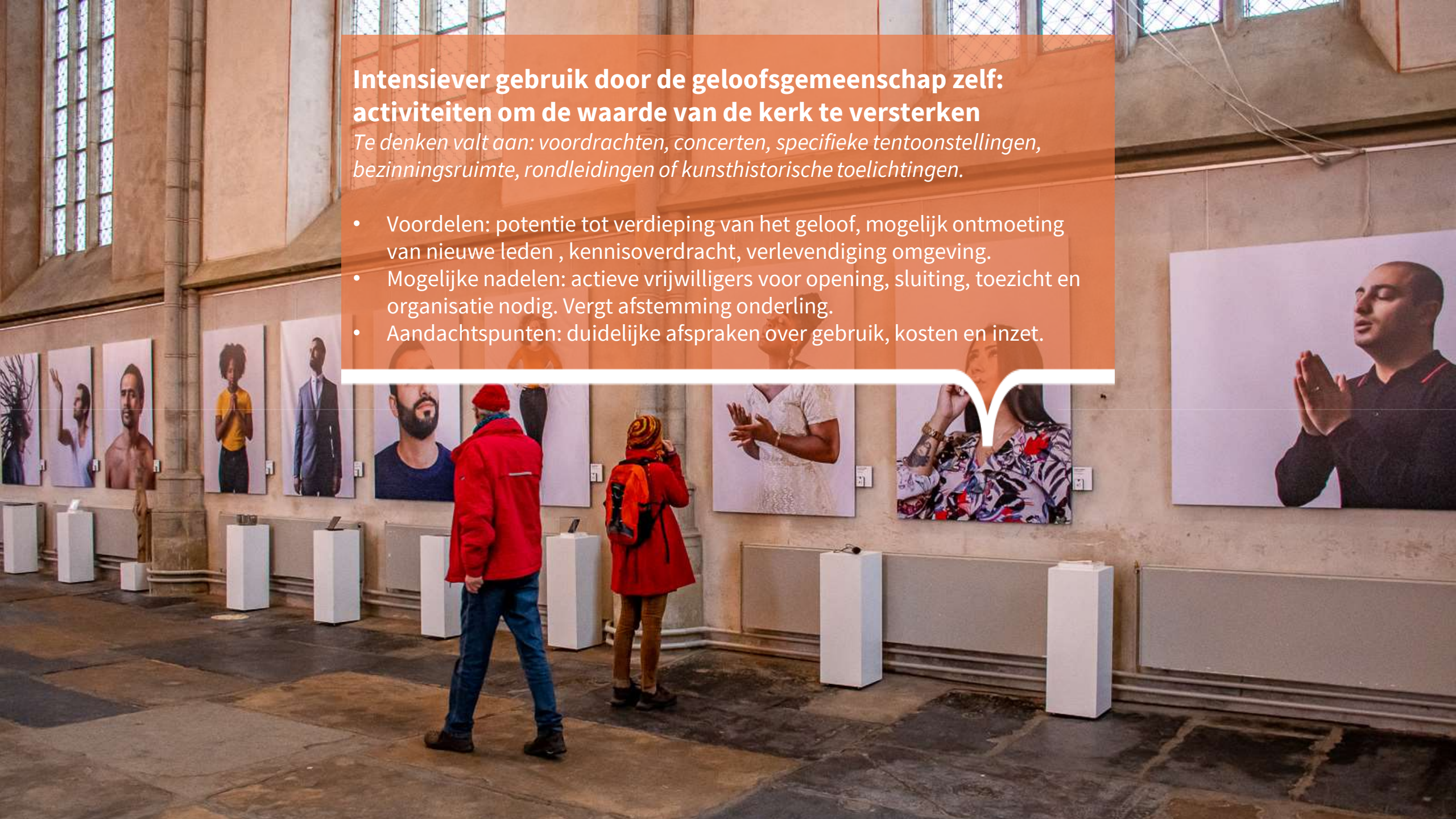

Soms meer mogelijk dan men denkt

Te onderscheiden zijn:

- Intensiever gebruik door de geloofsgemeenschap zelf: alle activiteiten om waarde van de kerk te versterken
- Medegebruik: andere kerkgemeenschappen gebruiken de kerk
- Nevenbestemming: ruimte gedeeld met andere gebruiker op vaste basis
    - Gedeeld gebruik: een deel religieus in gebruik, een ander deel door andere functies
    - Multifunctioneel gebruik: dezelfde ruimte delen in de tijd
- Herbestemming: onttrekking aan de eredienst en nieuwe functie

Intensiever gebruik door de geloofsgemeenschap zelf: activiteiten om de waarde van de kerk te versterken

Te denken valt aan: voordrachten, concerten, specifieke tentoonstellingen, bezinningsruimte, rondleidingen of kunsthistorische toelichtingen.

- Voordelen: potentie tot verdieping van het geloof, mogelijk ontmoeting van nieuwe leden , kennisoverdracht, verlevendiging omgeving.
- Mogelijke nadelen: actieve vrijwilligers voor opening, sluiting, toezicht en organisatie nodig. Vergt afstemming onderling.
- Aandachtspunten: duidelijke afspraken over gebruik, kosten en inzet.

Medegebruik: gebruik door andere geloofsgemeenschap

- Voordelen: efficiënter ruimtegebruik, samen lasten dragen voor onderhoud en verduurzaming gebouw, mogelijk verrijking van gevoel door gezamenlijkheid
- Mogelijke nadelen: verandering in emotionele beleving door aanpassingen aan het interieur, mogelijke tijdswijzigingen diensten
- Aandachtspunten: mogelijk toestemming noodzakelijk, welke herinrichting is wel/niet wenselijk en wie draagt de lasten, duidelijke afspraken vastleggen in een gebruiksovereenkomst

Nevenbestemming: ruimte gedeeld met andere gebruiker op vaste basis

Te denken valt aan: de harmonie, de muziekschool, een muziekpodium, de toneelvereniging, het dorpshuis, als expositieruimte, bibliotheek of uitvaartcentrum.

- Voordelen: efficiënter ruimtegebruik, samen lasten dragen voor onderhoud en verduurzaming van het gebouw
- Mogelijke nadelen: er zijn investeringen noodzakelijk, het gebouw heeft aanpassingen nodig en blijft dus niet geheel in tact
- Aandachtspunten: toestemming noodzakelijk, duidelijke afspraken over investeringen en duur overeenkomst

Sint-Niklaas, Westkapelle

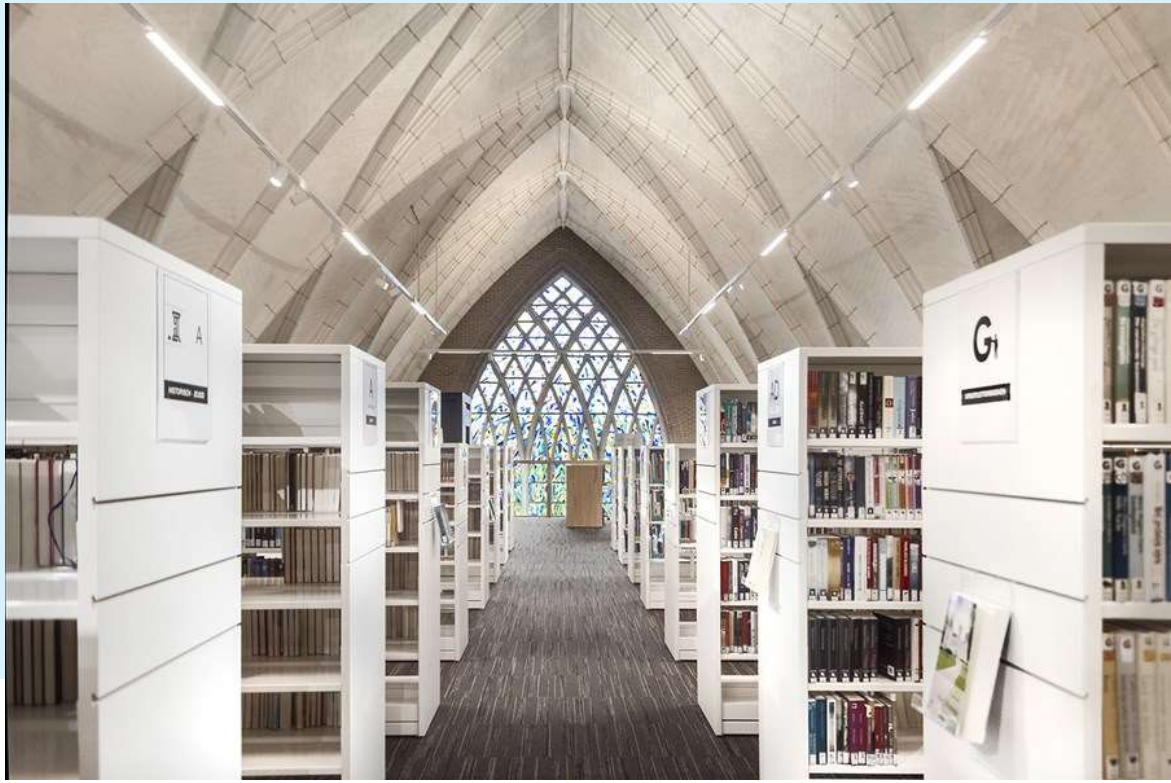
Kerk, activiteiten en evenementen. Gemeenschapsruimte met bar, inklapbare tribune, diverse vergaderzalen etc.

Sint-Laurentiuskerk, Wielsbeke (BE)

Kerk en bibliotheek.

Laudato Si, Linkeroever (BE)

Gebedshuis en socio-ecologisch initiatief. Focus: kwetsbare mensen die het moeilijk hebben op de arbeidsmarkt en duurzaamheid.

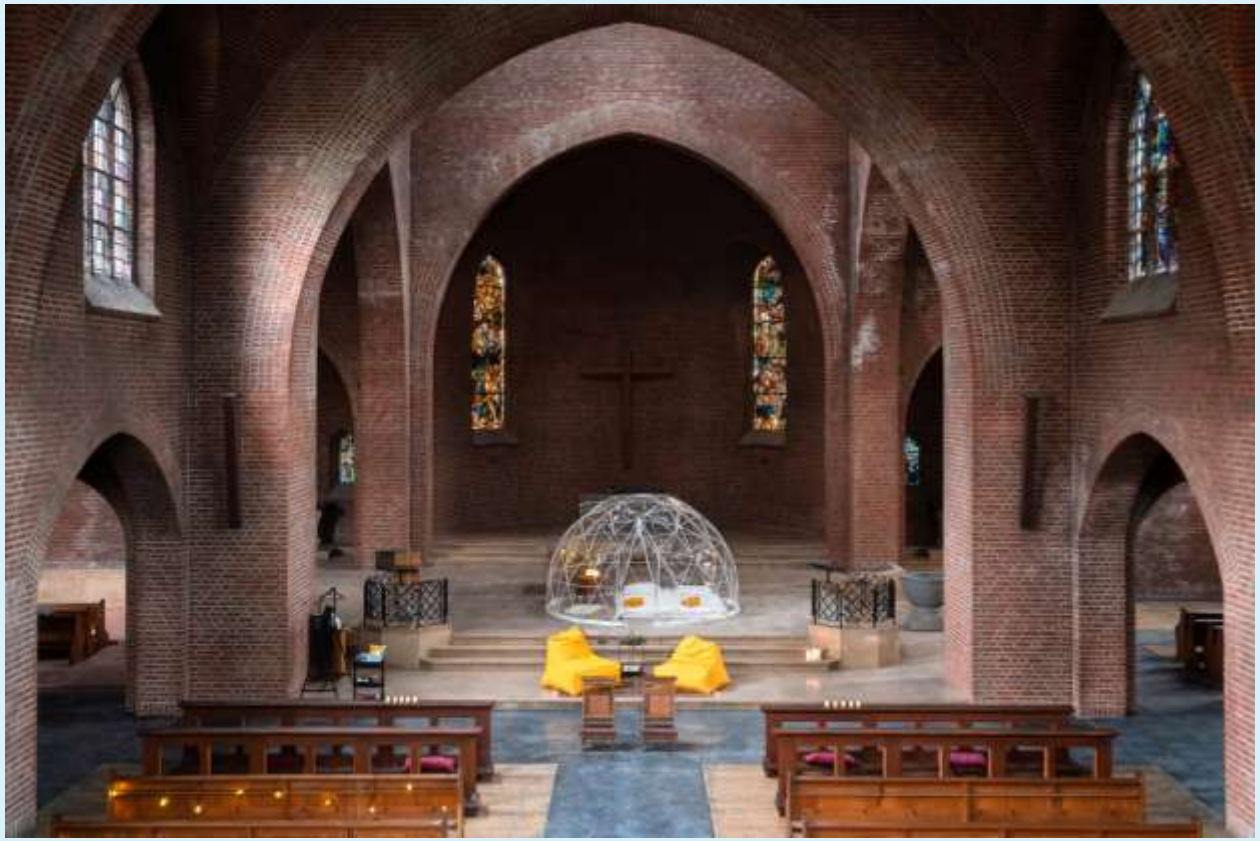

Sint Katarinakerk, Assebroek (BE)

Kerk en studiehuis.

Programma ‘Heilige nachten’

- Afgeleid van ’champing’: camping overnight
- Overnachten zonder aantasting van waarden van de kerk
- Van pop-up concept tot structureel meer inkomsten
- Pop-up concept kan tijd geven om na te denken over de mogelijkheden voor het gebouw
- Interesse? Kijk ook op: https://heiligenachten.nl/kerk-verhuren/

Programma ‘Heilige huisjes’

- Ruimte en cultuur in Rotterdamse gebedshuizen
- Denk aan exposities, optredens, workshops, boekenbeurs etc.
- Gebedshuizen in de belangstelling
- Katalysator voor ontmoeting, gesprek over bijvoorbeeld verhuur, meerdere edities etc.

Wat hebben we en wat willen we?

Aanpak

Waarden achterhalen

Wat zijn jullie kernwaarden als geloofsgemeenschap? Wat zijn jullie wensen? Kunnen aanvullende functies daaraan bijdragen? Zo ja, wat zijn de randvoorwaarden en speerpunten?

Bemensing

Zijn er mensen met bijzondere interesse? Is er een natuurlijke projecttrekker? Zijn er ambassadeurs? Is er kennis in huis? Zijn er vrijwilligers die het leuk vinden zich in te zetten?

Stakeholders onderzoek

Wanneer heeft verandering ook een meerwaarde voor de omgeving? Zijn er belanghebbenden zoals erfgoedclubs, dorpsraden of ruimtezoekers?

Inspiratie opdoen en brainstormsessies

Aanpak

- Goede voorbeelden bekijken, bijvoorbeeld via www.parcum.be/nl/herbestemming-kerken of boek: ‘Kerkgebouwen. 88 inspirerende voorbeelden van nieuw gebruik’
- Bezoek aansprekende voorbeelden
- Bezoek organisaties: zoals Oude Drentse Kerken en Oude Gelderse Kerken.

Go/no-go

Aanpak

Kijkend naar het overzicht van waarden, kartrekkers, stakeholders en eerste ideeën:

- Welke richting gaat het dan op? Is het dan goed zoals het is of gaat er toch interesse uit in de richting van valorisatie, medegebruik, nevengebruik of herbestemming?
- Is er een enthousiasme? Wordt er intern voldoende energie en draagvlak gevoeld om aan de slag te gaan?
- Go/no-go

- **Stap 1:** wel of niet aan de eredienst onttrekken? Wat is het moment?
- **Stap 2:** valorisatie, medegebruik, nevenfuncties en/of herbestemming?

Maatwerk

Aanpak

Intensiever gebruik

Focus intern. Zijn er geloofsleden die behoefte hebben aan verdieping? Op welke manier zou dat bereikt worden? Zijn er mensen die interesse hebben om te experimenteren of aanvullende geloofsprogrammering interesse wekt?

Medegebruik

Weet men over een andere zoekende geloofsgemeenschap? Weet men over geloofsgemeenschappen die in financiële nood zitten omwille van onderhoud gebouw? Is er iemand die zich bij de gemeente heeft gemeld als zoekende?

Nevenbestemming

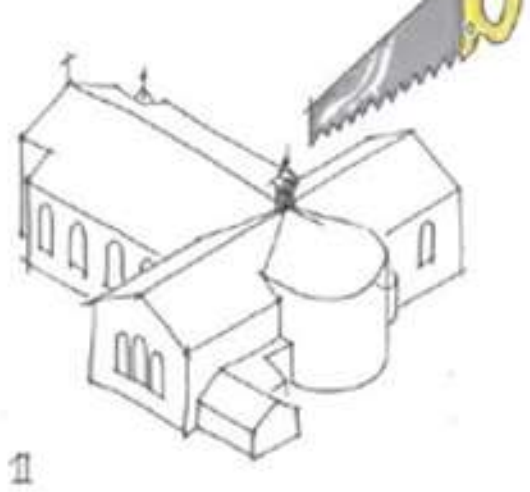
Hoeveel ruimte hebben we nodig tijdens de dienst? Hebben we dan ruimte over? Is deze ruimte in tweeën te delen? Is dat wenselijk? Welke bijzondere kwaliteiten heeft het gebouw? Is dat in te zetten voor andere? Zijn deze functies wenselijk?

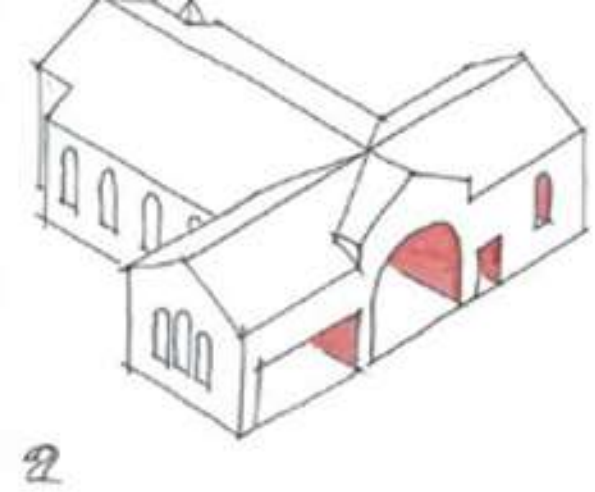

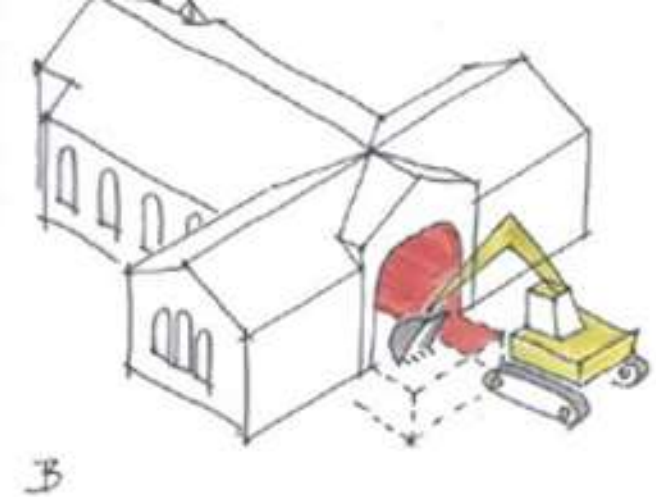
Aandachtspunten

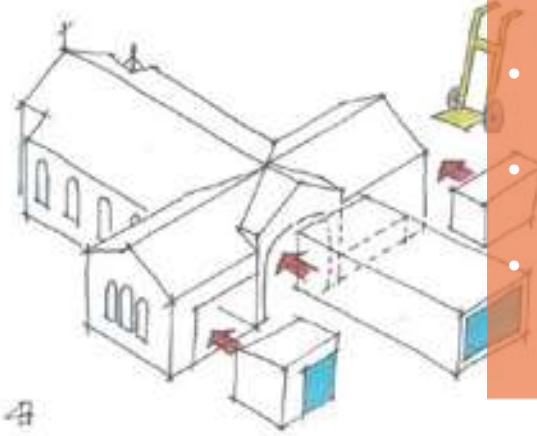
- Past de functie binnen het bestemmingsplan?
- Kan men de WOZ-vrijstelling kwijtraken door het toestaan van nevenfuncties?
- Is er voldoende parkeergelegenheid voor de nieuwe aanvullende functie?

Gemeente kan helpen bij het beantwoorden van dergelijke vragen.

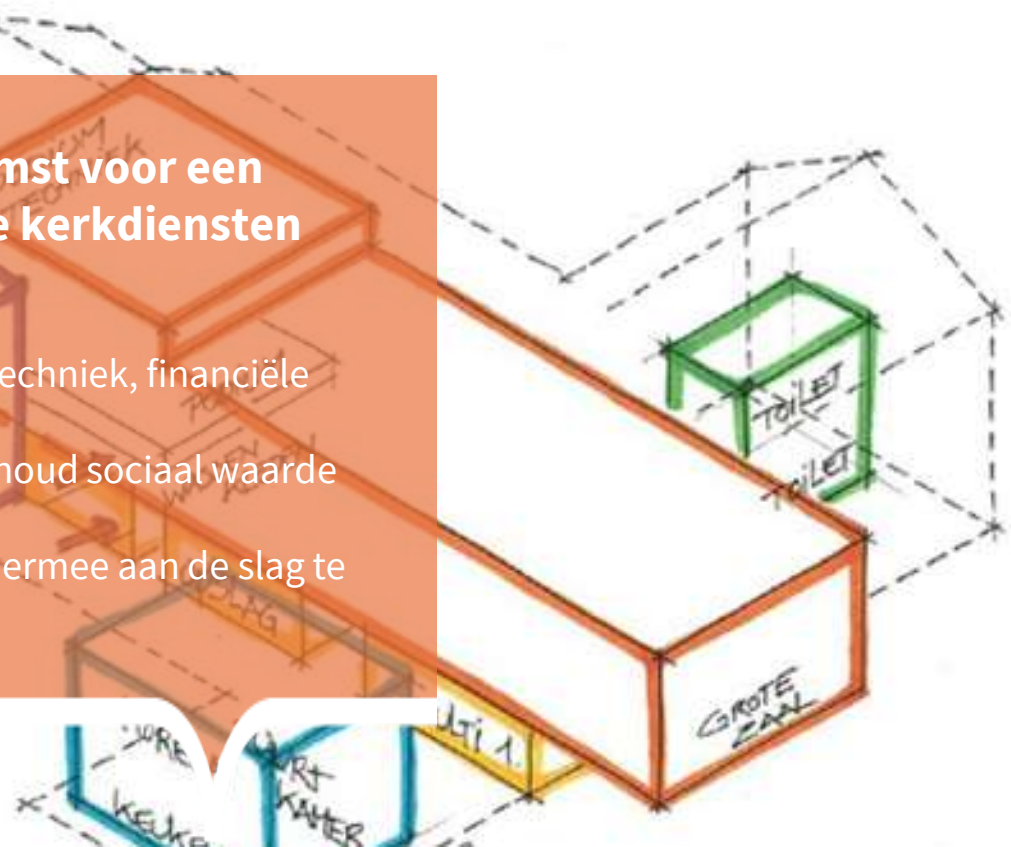

Herbestemming: een geheel nieuwe toekomst voor een gebouw dat overbodig is geworden voor de kerkdiensten

Tal aan functies denkbaar.

- Komt veel bij kijken: kernwaarden, politiek, bouwtechniek, financiële expertise, marketing en projectontwikkeling
- Kan er veel voor terug krijgen: behoud erfgoed, behoud sociaal waarde (voor het dorp).
- Aandachtspunten: wie heeft een lange adem om hiermee aan de slag te gaan? Welke kennis en expertise is in huis?

Wat komt er bij herbestemming kijken

- Waarden
- Bouw-techniek
- Politiek
- Project-ontwikkeling
- Financiële expertise
- Marketing

Waar te beginnen?

- Al deze elementen komen samen in een haalbaarheidsstudie.
- De onderwerpen volgen elkaar niet per se na elkaar op, vaker lopen zij door elkaar, en ga je een aantal keer terug naar de teken- en rekentafel.
- Een groot deel van het voorwerk voor een haalbaarheidsstudie kan zelf uitgevoerd worden.
- Start met het op papier zetten van de interne (randvoor)waarden. Maak een ambitiedocument waar men op kan terugvallen. Denk ook na over het worst case scenario. Waar doe je het voor?

Organisatie

- Wil je **ontwikkelen en verkopen**? Of wil je **ontwikkelen en beheren**?
- Aan wiens interne motieven raakt dit? Oftewel wie is **energiek en heeft tijd** ermee aan de slag te gaan?
- Welke **kennis** is **in huis**?
- Welke **kennis mist**?

Politiek

- Wat is **de bestemming**?
- Heeft het **beschermde waarden**? Is het bijvoorbeeld aangewezen als een rijksmonument, een gemeentelijk monument, een beeldbepalend pand of valt het binnen een beschermd dorpsgezicht?
- Is er een **welstandsnota**?
- Wat zegt de **structuurvisie**?
- Neem in een vroeg stadium contact op met de gemeente. **Zorg voor commitment**; toon worst-case scenario en laat in een vroeg stadium weten wat je wilt voorkomen en bereiken.

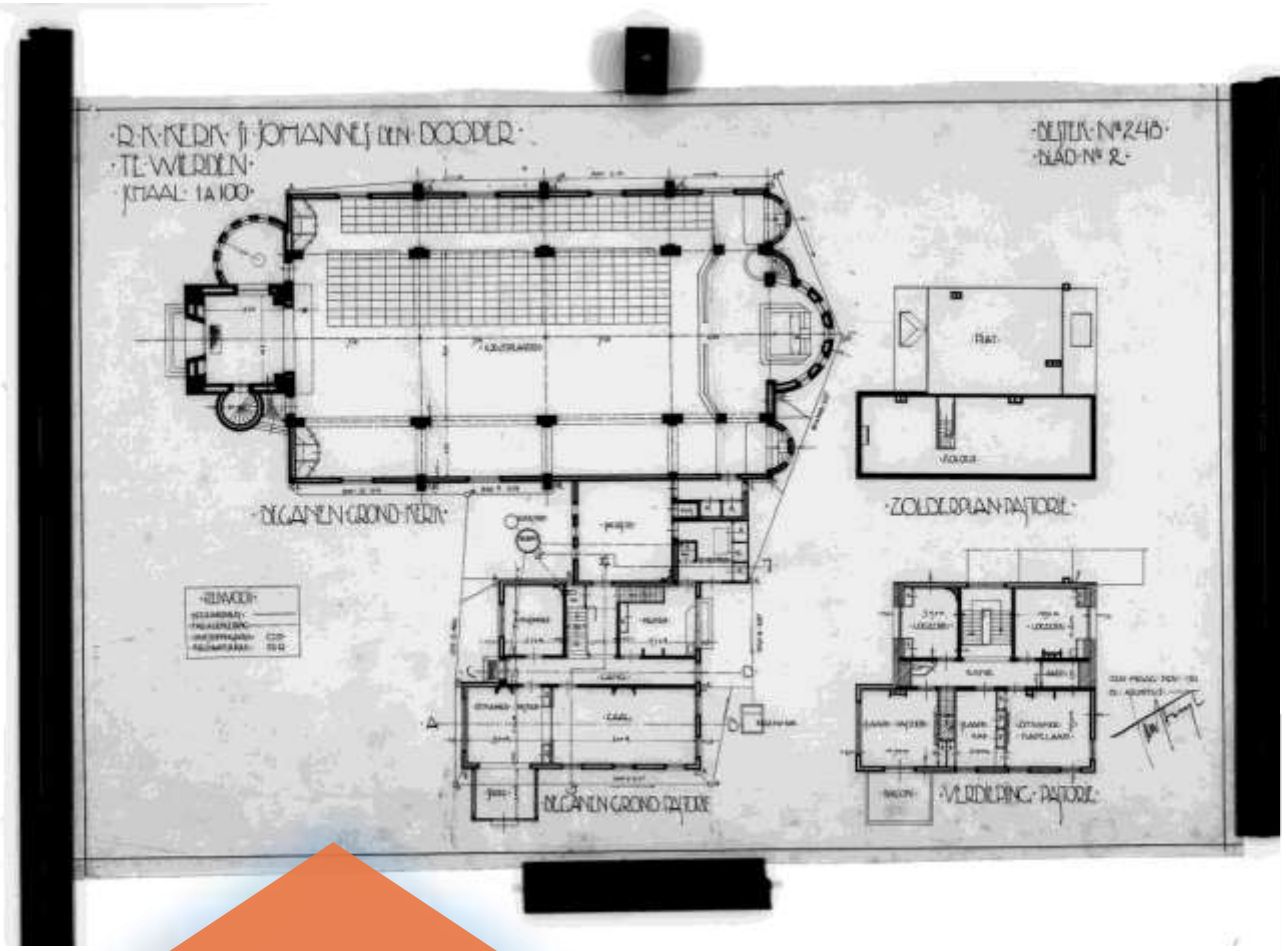

‘Marketing’

- **Participatie** met de buurt, de wijk, het dorp of de stad kan voor draagvlak en betrokkenheid zorgen.
- **Testen wat werkt.** Waar is animo voor? Tijd kopen voor definitieve invulling.
- **Tijdelijk gebruik** zorgt voor reuring en wekt interesse. Zijn er mensen in de projectorganisatie die het leuk vinden om acties te bedenken en mensen om te ondersteunen in de uitvoering? Komen er nieuwe stakeholders boven?

Bouw-techniek

- Als gebruiker ben je **expert in de sterke en zwakke punten** van het gebouw.
- Zijn er bouwtekeningen en/of onderhoudsinventarisaties?
- Zorg voor een vroegtijdige **inventarisatie** van de **technische staat**.
- Waar leent het gebouw zich voor? Door een **functie** te kiezen **die ‘past’ bij de vorm** van het gebouw, kom je minder (financiële en bouwtechnische) obstakels tegen.
- **Steunpunt Cultureel Erfgoed**

Huiskapel van de Broeders van Liefde

Nu ‘De Oase’: een oase van rust, bezinning en therapie

Zaalkerkje, Klein Wetsinge

Nu: ultieme pauzeplek. Yoga, meditatie, uitwaaien in de natuur, multifunctioneel buurtcentrum, vergaderruimte, kiosk, en uitkijktoren.

Onze Lieve Vrouw Visitatiekerk

Nu ‘De Kirke’, gemeenschapshuis in eigendom van Stichting. Verhuur, activiteiten, museum, minibieb, kapel, rouw en trouw.

Adrianuskerk, Esbeek

Nu basisschool

Sint-Pieterskerk, Grimde (BE)

Nu begraafplaats (in Nederland nog niet toegestaan, maar wie weet als gedenkplaats in de toekomst…)

Paterskerk, Tienen (BE)

Nu wandelpark, huwelijksceremonies, kleine events (zomerschilderen, openluchtgesprekken, theater etc.)

Na eerste event veel aanvragen → gebruikersregelement

Sint-Amandskerk, Roeselare (BE)

Nu lokaalmarkt.

Broerenkerk, Zwolle

Nu huis van kennis: boekenwinkel, toeristisch infopunt, lezingen, tentoonstellingen en (orgel)concerten

Petruskerk, Vught

Nu bibliotheek, museum, inloopspreekuur, leescafé, werk- of studieplek, cursussen en activiteiten, wereldwinkel, toeristisch informatiepunt

Elleboogkerk, Amersfoort

Nu tentoonstellingsruimte en ruimte voor concerten

Onze Lieve Vrouwe Hemelvaart, Utrecht

Nu ’Metaal Kathedraal’, vrijplaats voor ecologie, natuur, cultuur, kunst, wetenschap, cultureel ondernemerschap, maar ook bruiloften, bruidsfotografie, tv-opnames etc.

Saint-Paul’s Church

Nu locatie voor optredens, recepties, conferenties, prijsuitreikingen, privéfeesten en voor circusschool Circomedia.

Onze-Lieve-Vrouw Koningin van de Vrede

Nu ‘Circuskerk’

Linksboven: Flight Deck 53, Clemenskerk Hilversum

Linksonder: Yoga in de Vianney kerk

Rechts: Schaatsen in de Gouwekerk

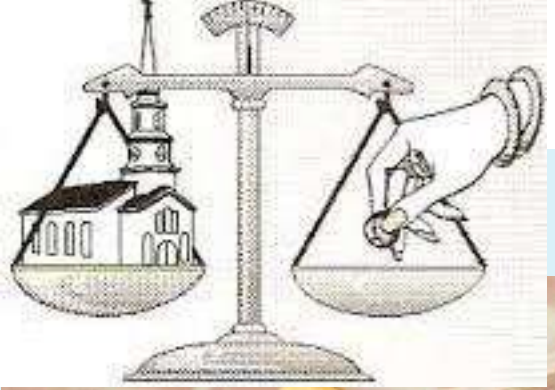

En natuurlijk nog woningen, kantoren, apotheken, huisartsenpraktijken, ouderenzorg of -activiteiten, winkels in alle soorten en maten: van commercieel tot buurt-ruilwinkel, hotels, welness centra diverse soorten scholen: van basisschool tot universiteit, bibliotheken, culturele centra, congress- en eventruimtes, bar…

Project-ontwikkeling

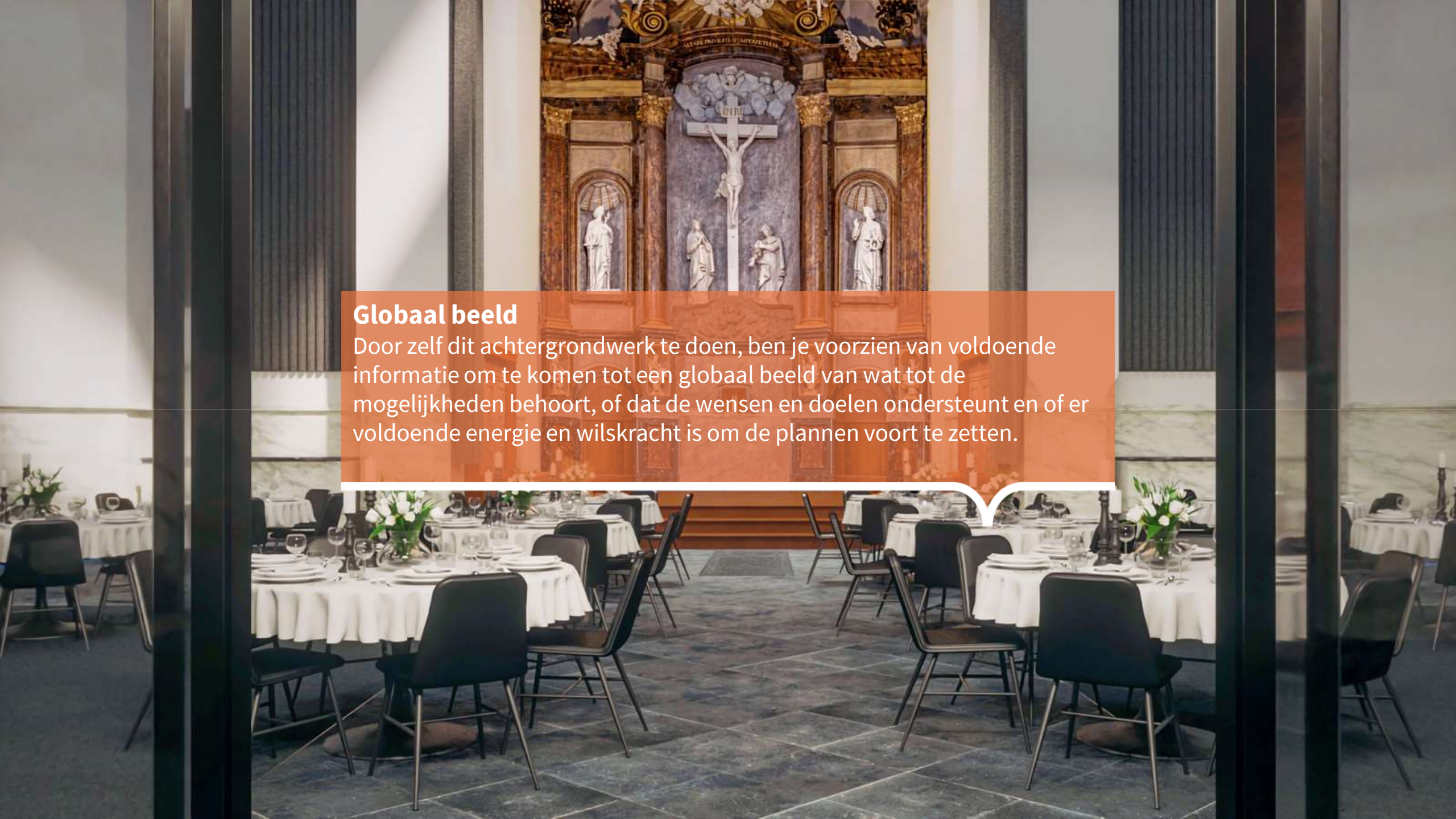
- Zijn er **bijzondere objecten** die een nieuwe plek nodig hebben? Zoals het orgel?
- Is er een **architect** die geschikt is om mee te denken en tekenen?
- Met **welke aannemers** zijn we bekend? Welke aannemers zijn betrokken geweest bij referentieprojecten? Waar hebben we een goed gevoel bij?
- Zijn er onderdelen die we **zelf**, eventueel met het dorp, **op kunnen en willen pakken**?

Financiële expertise

- Betrek **tijdig financiële expertise.**
- Terugrekenen welke opbrengsten benodigd om **schil** in goede staat te brengen .
- **Diverse inbouwtoepassingen** laten doorrekenen.
- Financiële haalbaarheid is belangrijk, maar een **match met interne waarden** net zo goed. Bepalend voor de kracht om door te gaan bij tegenslag en aanstekelijkheid met betrekking tot het ophalen van geld op andere manieren: crowdfunding.

Globaal beeld

Door zelf dit achtergrondwerk te doen, ben je voorzien van voldoende informatie om te komen tot een globaal beeld van wat tot de mogelijkheden behoort, of dat de wensen en doelen ondersteunt en of er voldoende energie en wilskracht is om de plannen voort te zetten.

Subsidies

- Herbestemmingssubsidie bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Kosten voor onderzoek van de haalbaarheid van herbestemming. Jaarlijks van 1 oktober tot en met 30 november.
- Subsidie Restauratie Rijksmonumenten, Provincie Overijssel. Aanvraagperiode onlangs gesloten.
- Subsidie Erfgoed, Het Verhaal van Overijssel 2.0, Provincie Overijssel.

Samen aan de slag

Het Oversticht

Hoe kan het religieus erfgoed van Almelo helpen om het karakter/ de schoonheid van haar locaties in Almelo te versterken? Wat hebben de gebouwen met hun omgeving te bieden?

En nu?

Het Oversticht

Het Oversticht

Verduurzamen van kerken

Kerkenvisie

Van grof naar fijn werken

Architecturale en bouwfysische kenmerken eisen de aandacht op: hoe hoog is de erfgoedwaarde? Hoe hoog zijn de verwarmings- en onderhoudskosten? Is het gebouw gemakkelijk opdeelbaar?

Het Oversticht

Afpellen van de verschillen

Locatie van het gebouw

Monumentale waarde

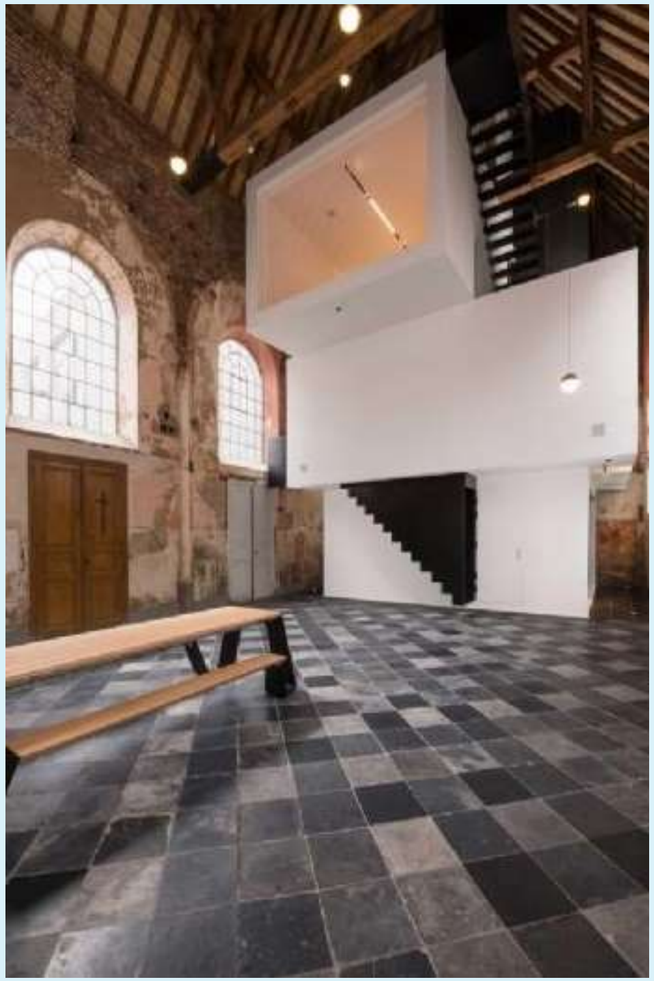
Staat van onderhoud

Verduurzamen van kerken

Het Oversticht

**De noodzaak/zin om een kerk te verduurzamen
is afhankelijk van het gebruik en
vooral de regelmaat van het gebruik en de
grootte van de kerkzaal.**

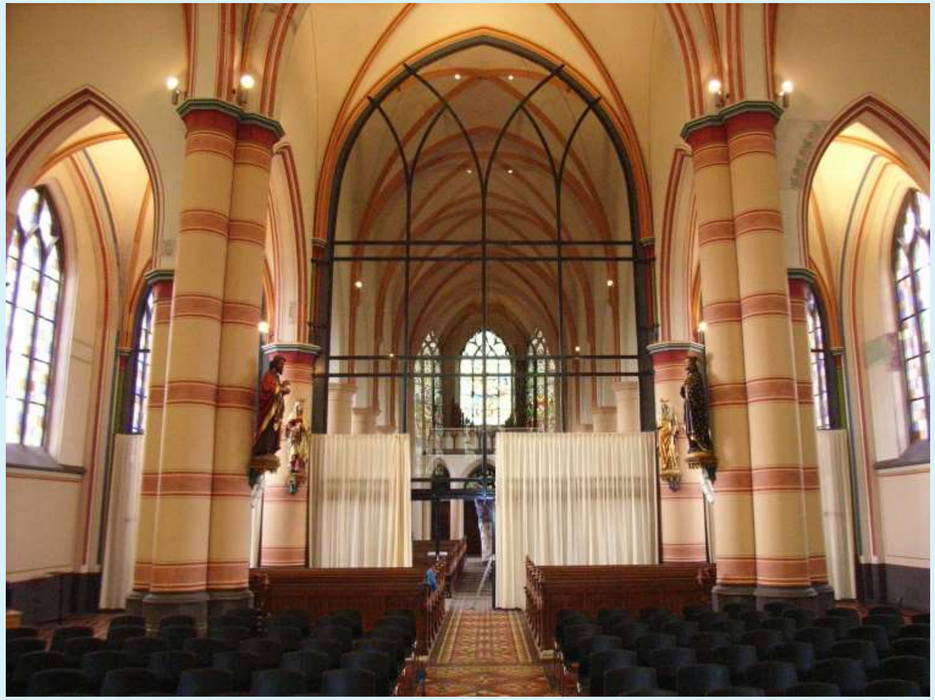

Verduurzamen van kerken

Het Oversticht

Een kerkzaal kan ook gecompartimenteerd worden, zodat slechts een deel verwarmd hoeft te worden.

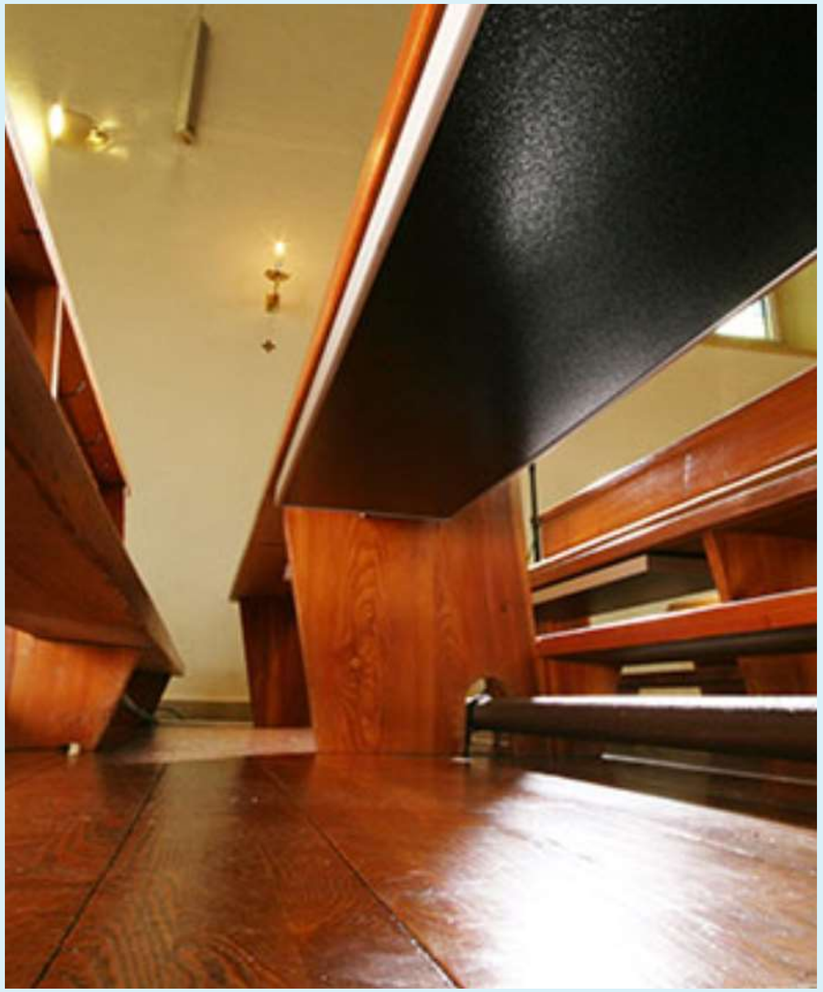

Verduurzamen van kerken

Het Oversticht

Afhankelijk van gebruik zijn er alternatieven te bedenken voor verwarming.

De volgende natuurkundige verschijnselen zijn van invloed op de behaaglijkheid in een pand;

- Warmte (isolatie, ventilatie)
- Vocht (condensatie)
- Licht (daglicht, kunstlicht)
- Geluid (isolatie, akoestiek)
- Krachten / Spanningen (mechanica)
- Klimaatbeheersing (Technische installaties)

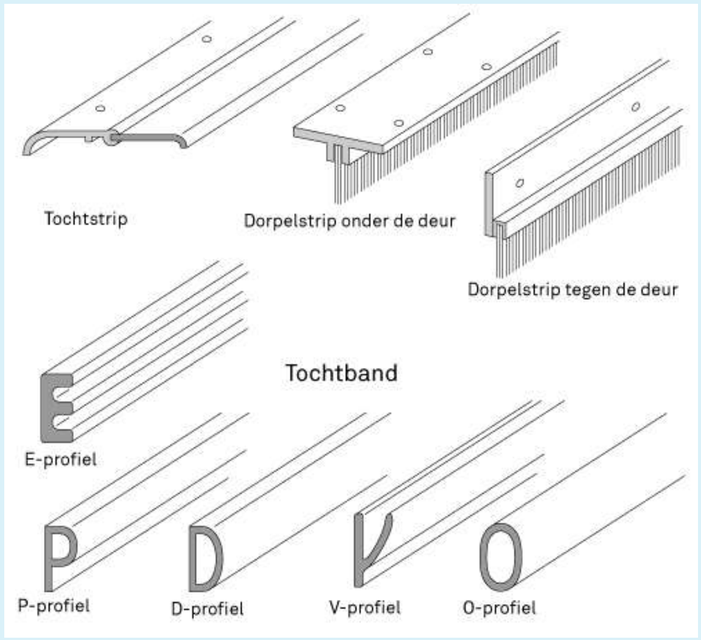
Energiebesparende maatregelen

Het Oversticht

Kleine maatregelen die niet doorgerekend kunnen worden door de software die een DUMO (Duurzame Monumenten) adviseur gebruikt, maar daarom niet minder effectief!

Het Oversticht

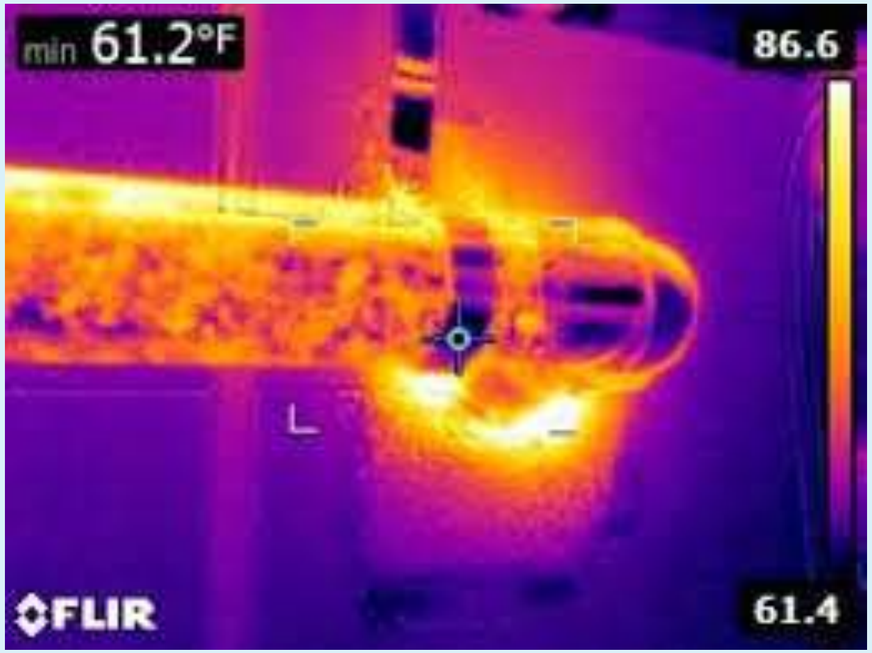
Kleine maatregelen die niet doorgerekend kunnen worden door de software die een DUMO adviseur gebruikt, maar daarom niet minder effectief!

Het Oversticht

Kleine maatregelen die niet doorgerekend kunnen worden door de software die een DUMO adviseur gebruikt, maar daarom niet minder effectief!

Lucht is een goede isolator.

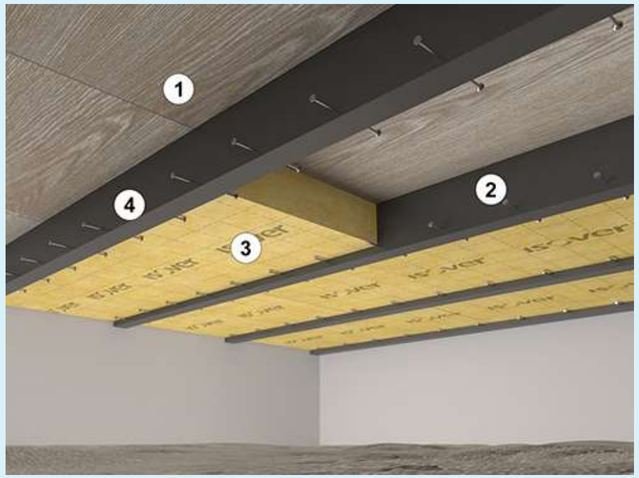
Het isolerend vermogen van isolatiematerialen heeft hier alles mee te maken, namelijk het opsluiten van lucht in een materiaal waarbij er zo min mogelijk materiaal gebruikt wordt en zeer belangrijk, ongevoelig is voor vocht. Dit bepaalt de isolatiewaarde.

Water geleidt warmte 25X beter dan lucht! Dus (isolatie) materialen die nat kunnen worden en voor lange tijd nat blijven, isoleren ineens helemaal niet meer goed!

Besparende maatregelen; vloer/bodem isolatie

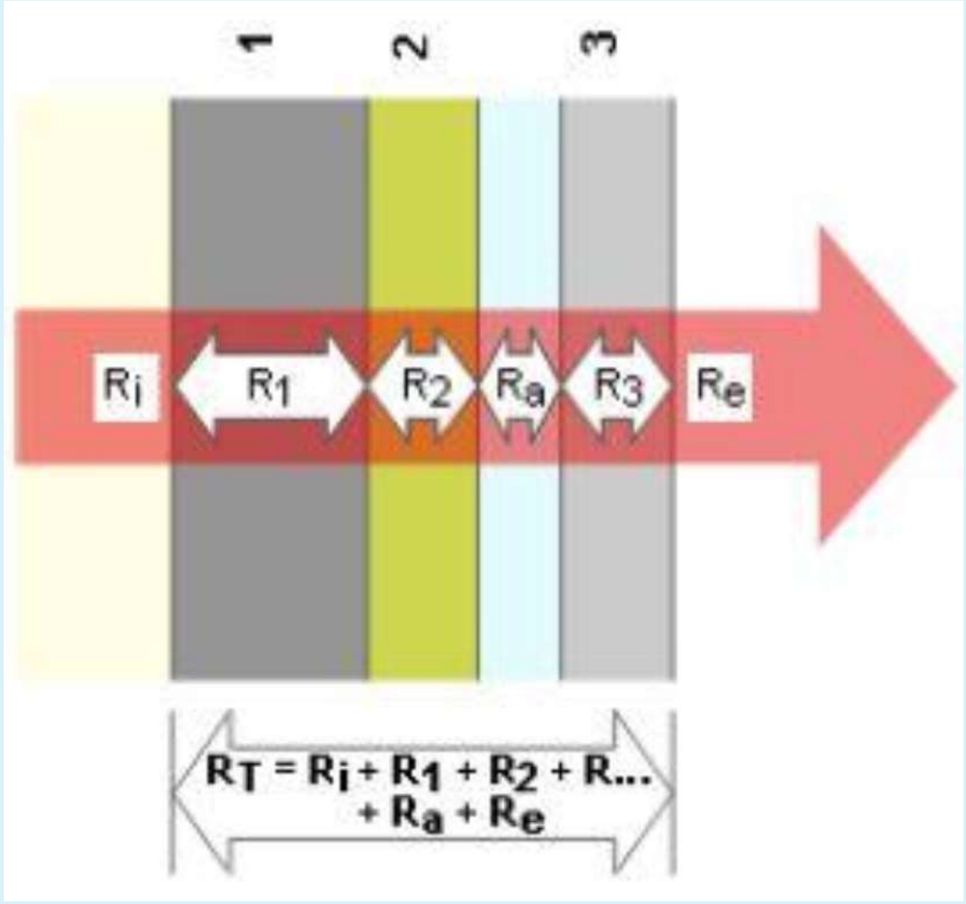
Het Oversticht

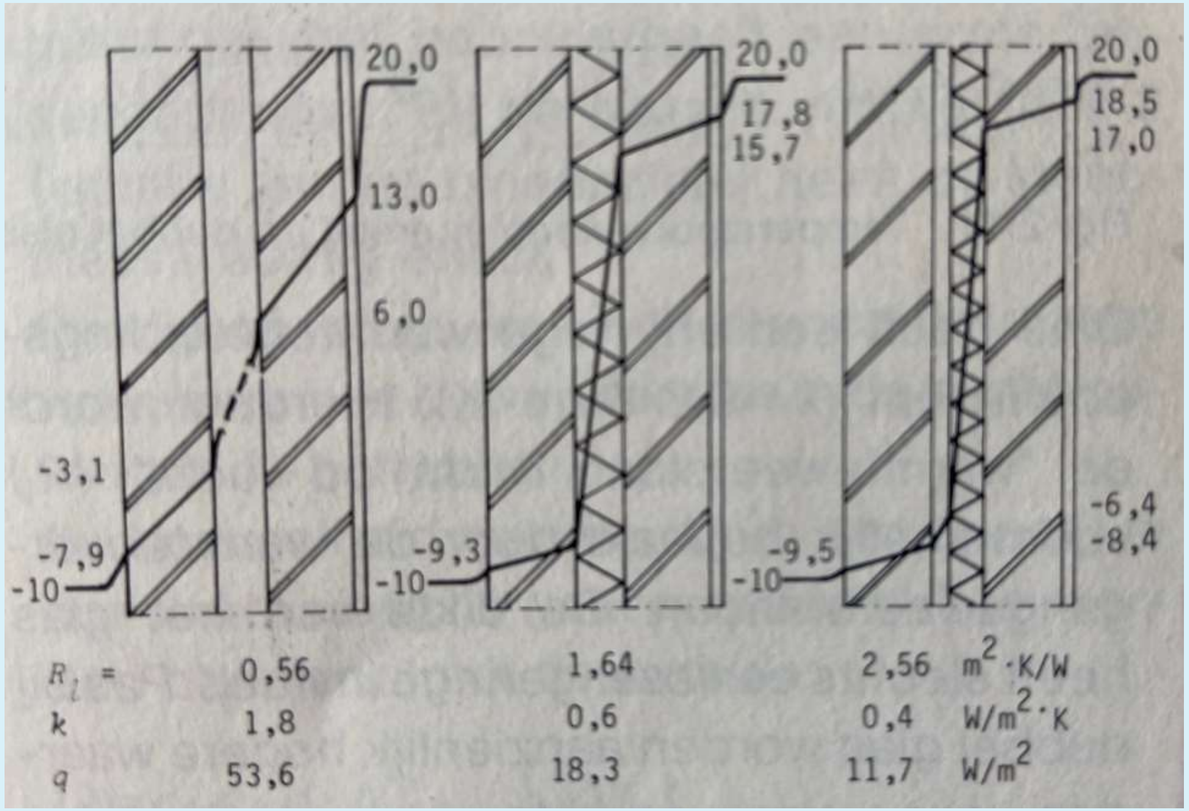

Een wand die twee omgevingen met een verschillende temperatuur scheidt,
vormt een (al dan niet efficiënt) obstakel voor de warmtestroom die verloopt
van warm naar koud.

De R-waarde geeft het warmte-isolerend vermogen van een materiaallaag aan.

De volgende formule hoort hierbij:

R = d / λ = dikte materiaal / warmtegeleidingscoëfficiënt

In de doorsnedes hiernaast goed zichtbaar de invloed van isolatie op het temperatuurverloop in de constructie

Algemeen; hoe warmer de schil kan blijven, hoe beter condensatie voorkomen kan worden

Besparende maatregelen; isoleren van de muren

Het Oversticht

Linkerzijde na-geïsoleerd, rechts niet

Besparende maatregelen: isoleren van de muren

Het Oversticht

Besparende maatregelen: isoleren van de muren

Het Oversticht

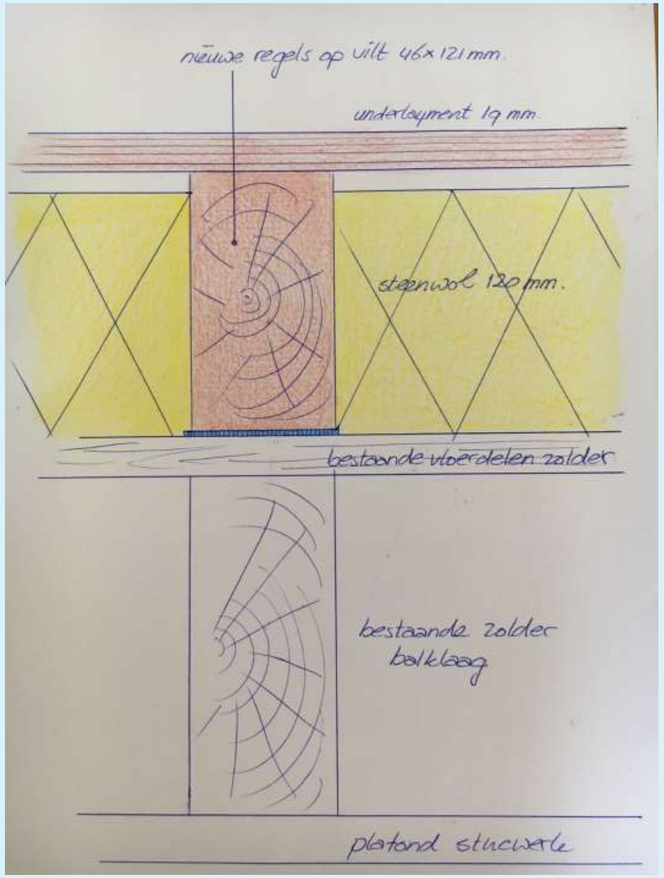

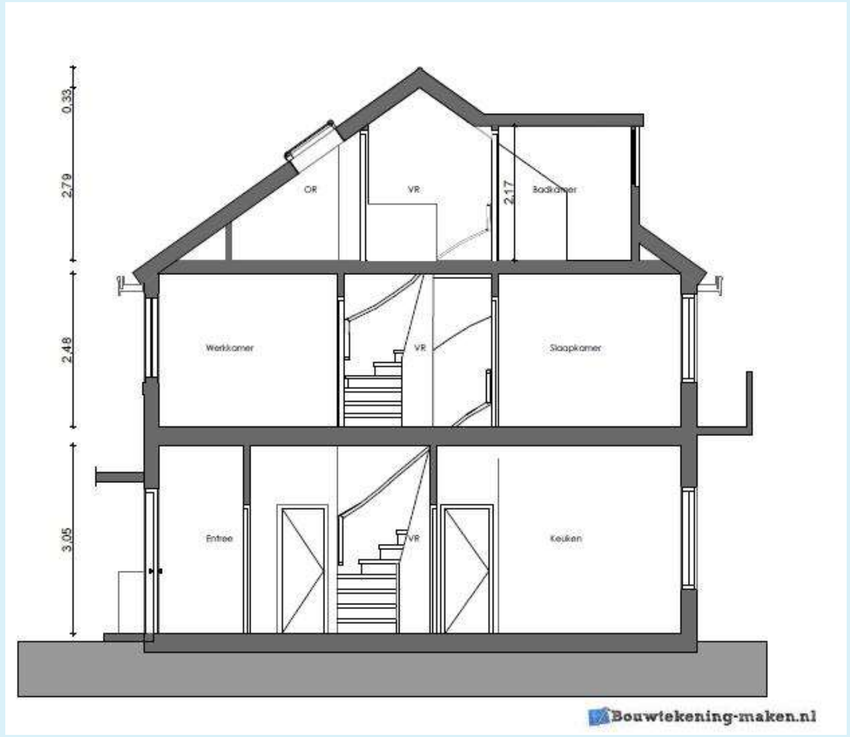

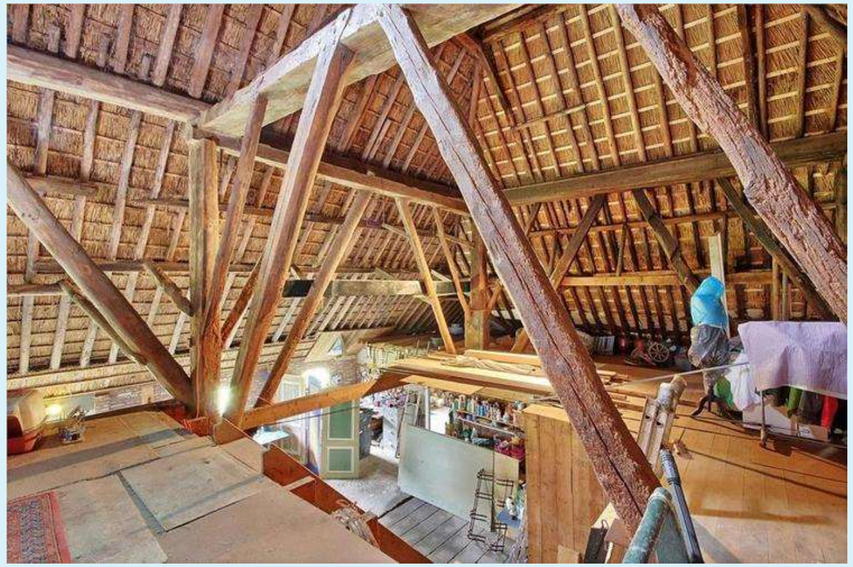

Het is dus belangrijk welke isolatie je toepast en op welke plek in de constructie! Op de plek in de constructie waar het temperatuurverschil het grootst is, kun je condensatie verwachten bij bepaalde combinatie van omstandigheden.

Besparende maatregelen: isoleren van de (zolder)vloer

Besparende maatregelen: isoleren van de (zolder)vloer

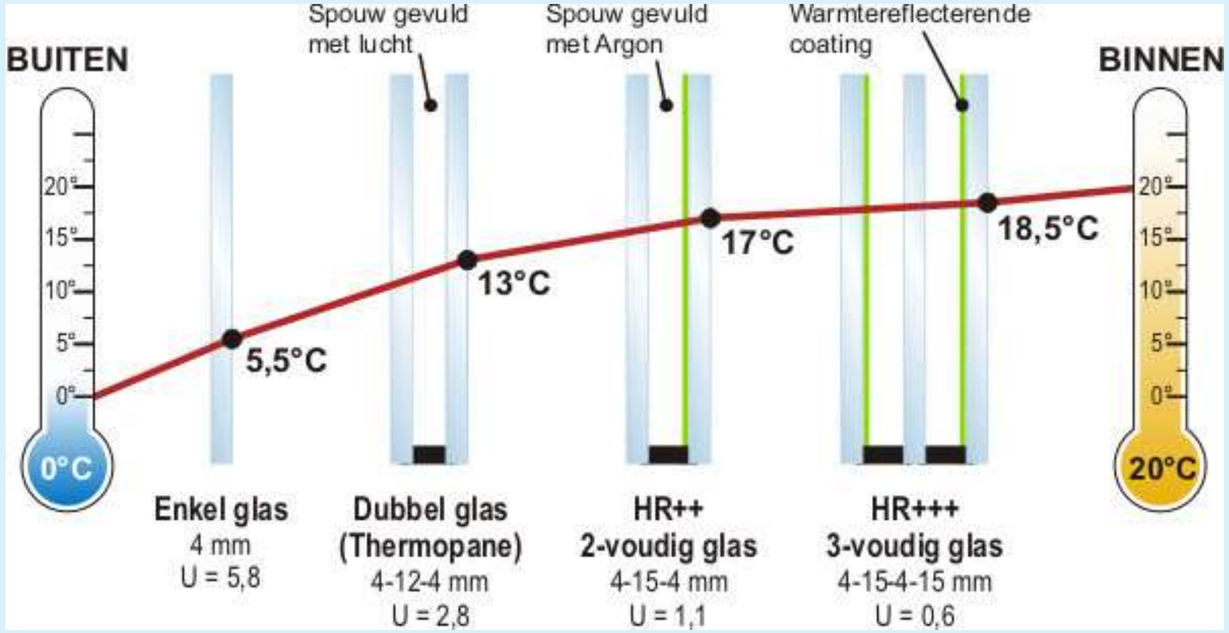
Het Oversticht

Besparende maatregelen: isolerende beglazing

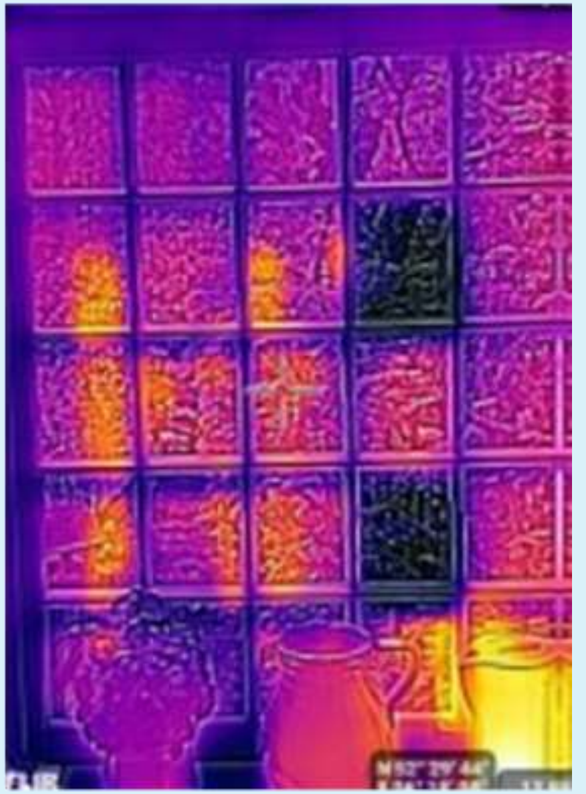
Samenstelling	Gasvulling	U-waarde	LTA/ZTA
Stolker *Monu*Safe	N.V.T.	3.7	74/71
Stolker *Monu*Tempered	N.V.T.	3.7	74/71
Stolker *Monu*glas	Lucht (geen)	3.1	81/64
Stolker *Monu*glas	Argon	2.6	81/64
Stolker *Monu*glas	Krypton	2.0	81/64
Stolker *Monu*glas	Xenon	1.6	81/64

Besparende maatregelen: isolerende beglazing

Het Oversticht

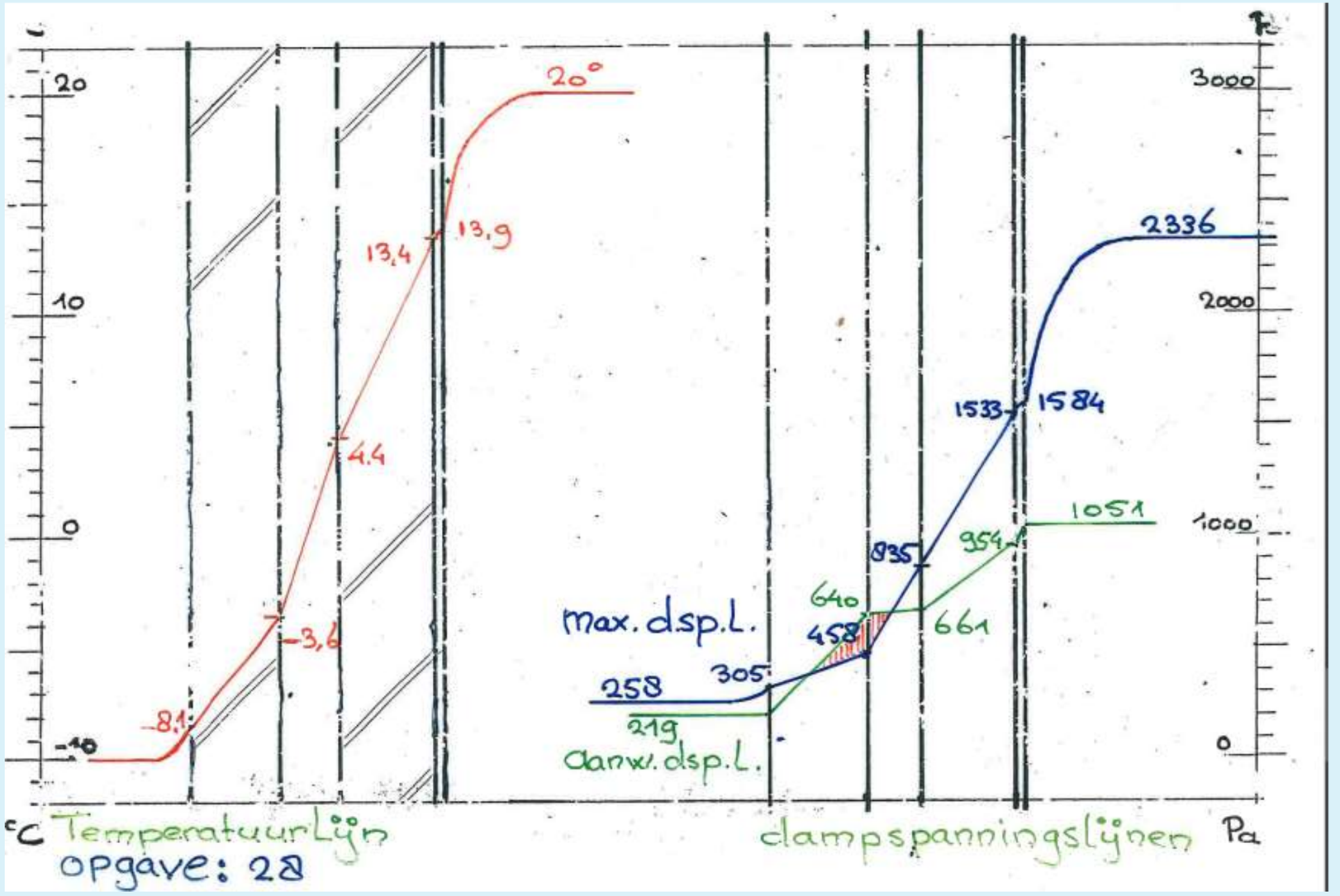
Besparende maatregelen: isolerende beglazing

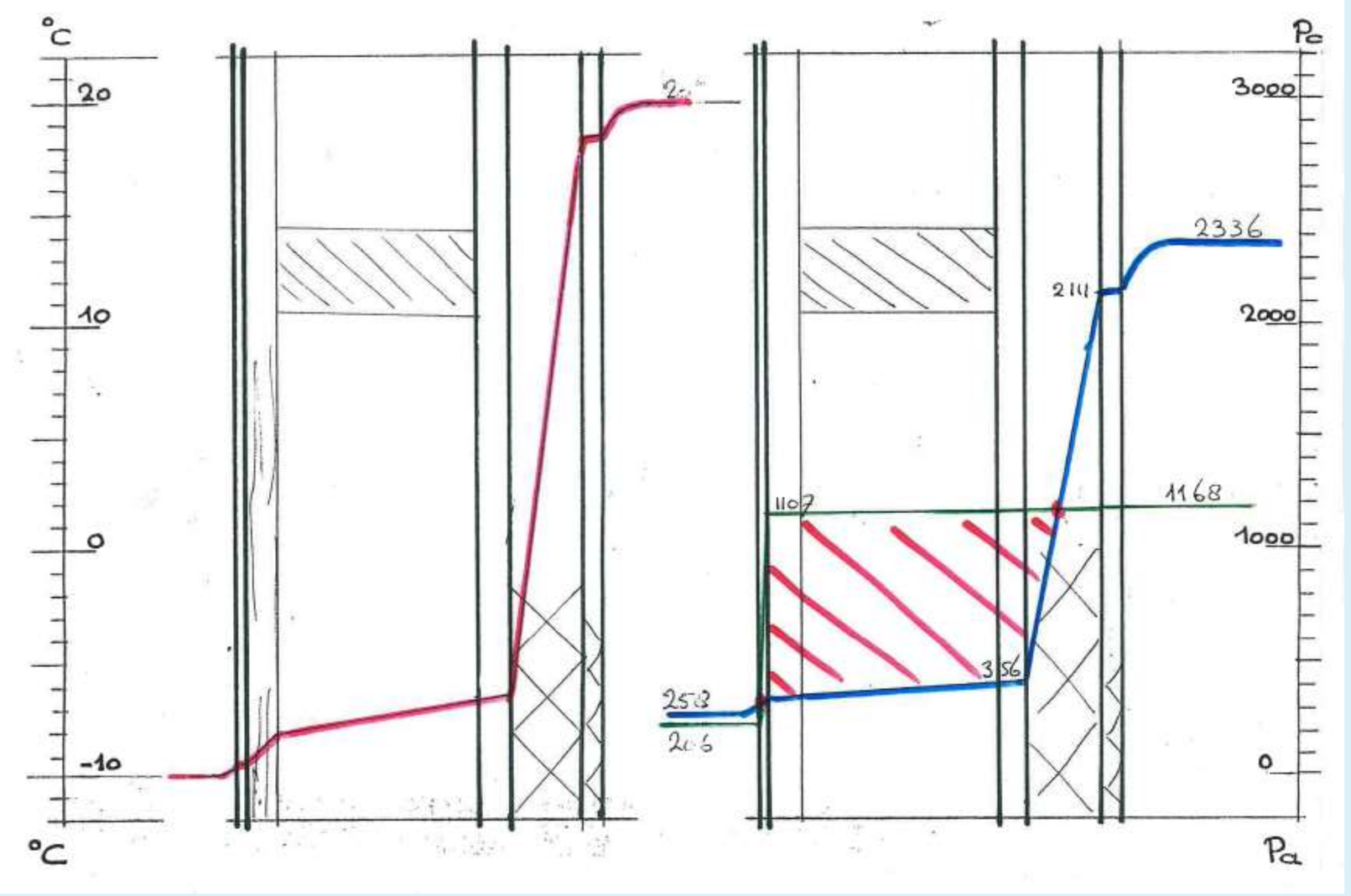
Het Oversticht

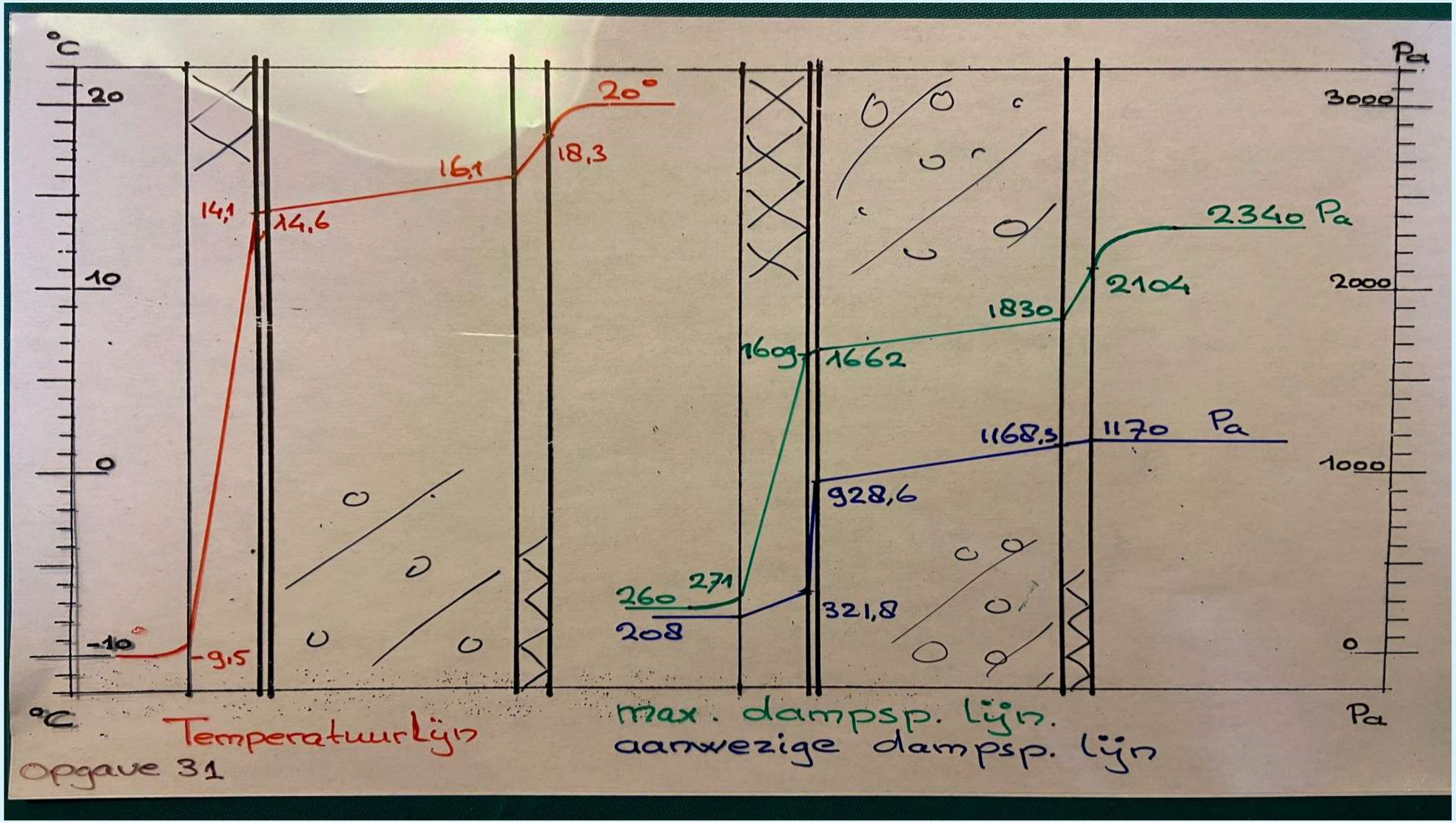

20
10
0
-10
°C
20°
13,9
13,4
4,4
-3,6
-8,1
Temperatuurlijn
opgave: 28
3000
2000
1000
0
Pa
2336
1584
1533
1051
954
935
661
640
458
305
258
219
max. dsp.L.
aanw. dsp.L.
dampspanningslijnen

°C
20
10
0
-10
°C
Pa
3000
2000
1000
0
Pa
2336
211
1168
1107
356
253

°C
20
10
0
-10
-9,5
14,1
14,6
16,1
18,3
20°
°C
Temperatuurlijn
Pa
3000
2000
1000
0
2340 Pa
2104
1830
1662
1609
1168,3
1170 Pa
928,6
321,8
271
260
208
max. dampsp. lijn.
aanwezige dampsp. lijn
Pa
opgave 31

Het Oversticht

Dank voor jullie aandacht!
Zijn er vragen?